

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA

VITALIJA MAKŠTUTIENĖ
Vaiko teisių apsaugos studijų programa

**VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS ŠEIMOJE: SOCIALINIŲ
DARBUOTOJŲ, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS
ŠEIMOMIS, POŽIŪRIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
dr. Brigita Kairienė

Vilnius, 2008

Turinys

Įvadas	2
Sąvokų žodynėlis	5
I. VAIKAS, JO TEISINIS STATUSAS ŠEIMOJE	6
1.1. Vaiko samprata.....	6
1.2. Vaiko teisės šeimoje.....	8
II. ŠEIMA, JOS FUNKCIJOS, RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMA	13
2.1. Šeima, jos funkcijos bei padėtis šiandieninėje Lietuvoje.....	13
2.2. Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės, pareigos.....	16
2.3. Rizikos grupės šeima.....	18
III. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMS	23
IV. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMIS, POŽIŪRIS Į VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMĄ ŠEIMOJE	28
4.1. Tyrimo charakteristika.....	28
4.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	29
4.2.1. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis.....	29
4.2.2. Rizikos grupės šeimų sandara.....	31
4.2.3. Šeimos funkcijų vykdymas rizikos grupės šeimose.....	33
4.2.4. Problemos su kuriomis susiduria rizikos grupės šeimos.....	36
4.2.5. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje.....	39
Išvados	46
Rekomendacijos	47
Literatūros sąrašas	48
Santrauka	51
Summary	53
Priedai	55

Ivadas

Problema ir jos aktualumas. Dauguma žmonių savo gyvenimą pradeda šeimoje – pastoviausioje grupėje, kuriai jie priklauso. Šeima yra socialinio gyvenimo centras, ji individą sieja su kitomis socialinėmis grupėmis, ji vaikui perduoda pagrindines normas, vertybes (Kvieskienė, 2005). Šeimos ryšiai, tėvų santykis su vaiku įtakoja vaiko padėtį šeimoje.

Vaikai yra viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių - dėl amžiaus ypatumų, specifinės padėties šeimoje ir visuomenėje. G. Sagatys (2006) teigia, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius įvyko nemažai esminių vaiko teisių pokyčių tiek tarptautinės, tiek nacionalinės teisės lygmeniu. Ryškiausias – pasikeitusi vaiko teisių samprata: šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas. Vis dėlto negalime pamiršti, kad vaiko teisių įgyvendinimas ir jo interesų apsauga pirmiausia priklauso nuo asmenų, moralškai ir teisiškai įpareigotų užtikrinti jų realizavimą: tėvų, globėjų (rūpintojų), kitų šeimos narių. Nors vaikai ir pripažįstami savarankiškais teisės subjektais, tačiau jų teisių įgyvendinimas yra susijęs su šeima, jos požiūriu į vaiką, jo teises. Ne visose šeimose vaiko teisių įgyvendinimui skiriamas pakankamas dėmesys.

Šiandien dar daug vaikų patiria smurtą, nepriteklių, jaučiasi nesaugūs. Vaiko teisių ir teisėtų interesų kartais nepaiso net ir artimiausi vaikams žmonės - tėvai (Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė, 2007). Vaikas turi teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fizinei, protinei, dvasinei, dorovinei ir socialinei raidai. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (Žin. 1995, Nr. 60-1501) preambulėje pažymėta, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Tėvų pareiga yra prižiūrėti vaikus, rūpintis jų sveikata, moraliniu, dvasiniu ugdymu, išlaikyti juos, sudaryti palankias visapusiškos ir darnios raidos sąlygas, kad jie būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje. Būtent tėvai turi didžiausią pareigą rūpintis vaikais, aiškinti jiems teises, o tuo pačiu priminti ir apie pareigas. Tačiau praktika rodo, kad dalis tėvų nežino, kaip apginti vaiko teises ir teisėtus interesus, o kiti - užmiršta savo, kaip tėvų, pareigas (Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė, 2007).

Šeima nesirūpinanti vaiko fiziniu, protiniu, dvasiniu, doroviniu vystymusi bei saugumu vadinama rizikos grupės šeima. Kaip teigia I. Leliūgienė (2003), rizikos grupės šeimose dažnai žalojama vaiko psichika, vaikas neginamas nuo įvairaus pobūdžio fizinio ir psichinio smurto, įžeidinėjimo, šiurkštaus elgesio ar išnaudojimo. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktais duomenimis 2007 m. pabaigoje socialinės rizikos šeimų apskaitoje iš viso buvo 11958 socialinės rizikos šeimos ir jose augo 27881 vaikas (Gecevičiūtė, Knyzienė, Šidlauskienė, 2008). Rizikos grupės šeimoms įveikti krizines situacijas ar iškilusias problemas

padeda socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis. Siekiant stiprinti socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, 2007 m. savivaldybėse įsteigti 556 socialinių darbuotojų etatai. Etatai įsteigti siekiant užtikrinti socialinės priežiūros paslaugų kokybę bei efektyvumą priartinant paslaugas arčiau asmens gyvenamosios vietos (Gecevičiūtė, Knyzienė, Šidlauskienė, 2008). Šiems darbuotojams keliami tokie uždaviniai: įgalinti šeimą atlikti šeimos funkcijas, ypatingai kreipiant dėmesį į vaikų auginimą ir auklėjimą; laiku suteikti pagalbą silpniausiems šeimos nariams.

Lietuvoje atlikta daug tyrimų analizuojančių vaiko teises, vaiko teises šeimoje, socialinės rizikos šeimų situaciją Lietuvoje. Vaiko teises šeimoje nagrinėjo G. Sagatys (2006), G. Navaitis (2003), B. Kairienė (2007), rizikos grupės šeimų problemas Lietuvoje – J. Vaitkevičius (1999), I. Leliūgienė (2003), G. Kondrotaitė (2006) ir kt.. Daugumos autorių tyrimai sutelkti į pačias rizikos grupės šeimas, jų vaikus, pedagogus, tačiau nepavyko aptikti tyrimo, kuris apklaustų socialinius darbuotojus, dirbančius su rizikos grupės šeimomis. Šių darbuotojų požiūris yra svarbus, siekiant susikurti objektyvų vaizdą apie vaiko teisių įgyvendinimą rizikos grupės šeimose.

Tyrimo objektas – socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, požiūris į vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti vaiko teisių įgyvendinimo šeimoje reikšmę vaiko asmenybei.
2. Aptarti socialinio darbo ypatumus, dirbant su rizikos grupės šeima.
3. Išsiaiškinti pagrindines rizikos grupės šeimų problemas.
4. Atskleisti šeimos funkcijų bei tėvų teisių ir pareigų vykdymą rizikos grupės šeimose.
5. Atskleisti kokios vaiko teisės rizikos grupės šeimoje neįgyvendinamos.
6. Išsiaiškinti kokie veiksniai trukdo įgyvendinti šeimos funkcijas ir vaiko teises rizikos grupės šeimoje.

Tyrimo metodai – mokslinės bei metodinės literatūros analizė; anketinė apklausa; statistinė analizė. Statistinė anketinės apklausos duomenų analizė atlikta naudojant, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 13.0 programinį paketą.

Tyrimo dalyviai – tyrime dalyvavo 83 socialiniai darbuotojai dirbantys su rizikos grupės šeimomis. Tyrimas atliktas Alytaus ir Marijampolės apskrityse. Tyrimas vykdytas 2008 m. rugpjūčio - rugsėjo mėnesiais.

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro įvadas, sąvokų žodynelis, keturi skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (48 šaltiniai), santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 12 lentelių, 6 paveikslai. Prieduose pateikta tyrimo anketa. Darbo apimtis - 54 psl.

Sąvokų žodynis

Rizikos grupės šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui (Žin. 2006, Nr. 17-589).

Socialinis darbas – organizuotas paslaugų teikimas socialiai remtiniems asmenims, įskaitant skurstančius ir pagyvenusius asmenis, neįgaliuosius, vaikus ir pan. (Kvieskienė, 2003).

Socialinis darbuotojas – asmuo, kuris dirbdamas bendruomenėje, padeda gerinti atskirų asmenų ar jų grupių socialines sąlygas (Kvieskienė, 2003).

Šeima – yra vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta, artimais giminystės ryšiais susijusi asmenų bendruomenė, valstybės laikoma subjektu (Žin. 2008, Nr. 69-2624).

Vaikas – žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip (Žin., 1996, Nr. 33-807).

I. VAIKAS, JO TEISINIS STATUSAS ŠEIMOJE

1.1. Vaiko samprata

Prieš pradėdami kalbėti apie vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje, pirmiausia turime išsiaiškinti, ką reiškia sąvoka „vaikas“, kokie požymiai išskiria vaikus kaip socialinę grupę iš kitų visuomenės grupių, kodėl jų interesams teikiamas išskirtinis dėmesys.

Anot G. Sagačio (2006), vaikystė apibrėžia žmogaus gyvenimo laikotarpį, kurio metu dominuoja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės išsivystymo ir modernios valstybės sukūrimo. Iš to išplaukia, kad ir pati vaiko samprata yra glaudžiai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra. D. Kabašinskaitė (2002) teigia, kad amžius yra vyraujantis kriterijus nustatant vaikų kaip socialinės grupės poziciją visuomenėje, skirstant išteklius tarp skirtingų amžiaus grupių bei nustatant vaikų vietą visuomenės galios struktūroje.

Vaiko sąvoka ir amžiaus kriterijai, teisiškai atribojantys vaiką nuo suaugusiojo, tarptautiniu lygiu pirmą kartą buvo įtvirtinti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. priimtoje Vaiko teisių konvencijoje. Jos 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (Sagatys, 2006). Taigi, vaikai kaip atskira visuomenės grupė yra išskirta pagal amžių.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin. 1996, Nr. 33-807) 2 straipsnyje numatyta, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip. Visiškas asmens veiksnumas atsiranda: 1) kai asmuo sulaukia pilnametystės (18 metų); 2) tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau nei sueis 18 metų (asmuo, kuriam nėra suejęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento); 3) emancipacijos būdu.

Taigi, vaikystė prasideda nuo gimimo ir tęsiasi iki 18 metų. Šiame amžiaus tarpsnyje vaikai yra ekonominio ir politinio priklausomumo stadijoje. Ekonominė prasme jie yra priklausomi nuo šeimos išteklių bei socialinių paslaugų. Vaikų politinės teisės yra apribotos: teisę balsuoti jie įgyja nuo 18 metų (Kabašinskaitė, 2002).

Specifinė vaiko padėtis visuomenėje lemia būtinybę aiškiai nustatyti jo teisių turinį ir sukurti teises vaiko teisių įgyvendinimo prielaidas. Šie klausimai tiesiogiai susiję su vaiko kaip teisės subjekto problema.

Vaiko teisinio subjektiškumo problema teisės teorijoje nėra nauja. Teisinis subjektiškumas – juridinė prielaida įgyti teises ir pareigas – būdingas ir juridiniams, ir fiziniams

asmenims. Kadangi subjektiškumas yra abstraktus, apibūdinant subjekto teisių ir pareigų apimtį bei teisinę galimybę jas įgyti teisingiau būtų kalbėti apie subjekto teisinį statusą. Vaiko teisinis statusas ribojamas jo amžiaus (iki 18 metų), išskyrus įstatymų numatytus atvejus (emancipaciją, nepilnamečio santuoką) (Sagatys, 2006).

J. Stripeikienės (2003) teigimu, Lietuvai ratifikavus Vaiko teisių konvenciją iš esmės pakito vaiko kaip teisės subjekto teisinis statusas, tačiau ir šis tarptautinis teisės aktas sunkiai skynėsi kelią į gyvenimą. Susiklostę šeimos papročiai ir tradicijos, išgalėjusi inercija nepakeitė nuostatos, kad vaikas negali ir neturi turėti daugiau teisių nei jo tėvai arba tėvas (motina), su kuriuo jis gyvena. Pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką kaip savarankišką teisės subjektą buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą (Žin. 1996, Nr. 33-807). Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, kurios turėtų būti saugomos visomis civilinių teisių gynimo priemonėmis. Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis nustatė, kad sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai arba kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba kai šie klausimai nėra sureguliuoti kitu įstatymu, taikomas šis įstatymas. Tokia pamatinė nuostata sukūrė svarbiausią principą aiškinant ir taikant teisės normas – vaikas kaip teisės subjektas įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu.

Vaiko teisės Lietuvos teisės sistemoje tapo svarbia žmogaus teisių instituto dalimi. Kartu pabrėžtina, jog visuomenės interesai, susiję su vaikais, virsta pareiga išskirti vaiko teises iš kitų grupių teisių. G.Babachinaitė (1996) žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis aspektais:

- 1) vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;
- 2) atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;
- 3) atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantijų vaidmenį.

Iš to išplaukia, kad vaikas turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurios, atsižvelgiant į jo interesus, nulemtus fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo, gali būti praplėstos arba apribotos. Tai suponuoja vaiko – privilegijuoto subjekto – padėtį, todėl vaikai gali turėti tokių teisių, kurios nebūdingos suaugusiems, pavyzdžiui, teisę būti apsaugotam nuo

prievartos ir nepriežiūros, teisę, kad juo būtų pasirūpinta, teisę žaisti, teisę išsaugoti savo identiškumą, teisę sveikai vystytis ir panašiai.

Išskirtinis vaiko statusas kitų asmenų atžvilgiu gali pasirodyti kaip pastarųjų teisių diskriminacija. Šiuo atveju privilegija neturi neigiamos prasmės, nes ji suteikimą asmeniui, kuris nėra veiksnus (arba visiškai veiksnus). Vaikui pasiekus pilnametystę (taip pat ir dalinį veiksnumą), jo privilegijų teisė keičiasi į normalią (civilizuotąją) teisę (teisių ir pareigų vienovė). Teisinėje valstybėje socialinių grupių interesai ir gerovė yra įgyvendinami užtikrinant ne tik jų lygybę, bet ir skirtingų teisių apsaugos galimybę. Vadinasi, vaikų kaip ypatingos socialinės grupės išskyrimas iš kitų socialinių grupių būtent ir yra teisių diferencijavimas (Sagatys, 2006).

Taigi, vaiko samprata negali būti radikaliai atskirta nuo bendrosios žmogaus sampratos. Nors egzistuoja akivaizdūs skirtumai, susiję su psichologinėmis, sociologinėmis, biologinėmis bei teisinėmis aplinkybėmis, vaikystę reikėtų suvokti kaip tam tikrą žmogaus vystymosi stadiją, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualias charakteristikas. Būtent toks požiūris yra tinkamiausias tiriant vaiko teisių įgyvendinimą.

1.2. Vaiko teisės šeimoje

Kaip teigia, G. Sakalauskas (2000) šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis. Nors priklausomai nuo socialinių, ekonominių ir kultūrinių tradicijų šeimos samprata skirtingose šalyse yra nevienoda, vaiko teisę į šeimos globą ir priežiūrą bei šeimos ryšius galima laikyti viena plačiausiai tarptautinės bendrijos pripažintamų vaiko teisių. Dar 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje buvo įtvirtinta, kad vaikas turi, kai tai įmanoma, augti tėvų globoje ir jų priežiūroje. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau Konvencija) preambulėje pabrėžiama, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, ausdamas laimę, meilę ir supratimą, todėl šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikta reikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei (Sagatys, 2006).

Konvencijoje yra pateikiamos kelios pagrindinės elgesio su vaikais, jų apsaugos ir dalyvavimo visuomenės gyvenime vertybės. Visų pirma jos išreikštos 2, 3, 6, ir 12 straipsniuose. B. Kairienės (2007) nuomone, kai kurie Konvencijos straipsniai savo reikšme ir panaudojimo universalumu prilygsta bendrosioms nuostatoms įgyvendinant vaiko teises, todėl laikomi bendraisiais principais: vaiko teisė į gyvybę ir didžiausią galimybę gyventi bei vystytis (6 str.), reikalavimas pirmiausia atsižvelgti į tai, kas vaikui yra geriausia (3 str.), pagarba vaiko pažiūroms (12 str.), diskriminacijos draudimas (2 str.).

Diskriminacijos draudimas (2 str.)

Vienas iš pagrindinių konvencijos principų - vaikai turi turėti galimybę naudotis savo teisėmis ir nepatirti diskriminacijos. B. Kairienė (2007) teigimu, diskriminacijos draudimas laikomas bendroju principu, taikomu įgyvendinant visas Konvencijos nuostatas. Principo nuostatų įgyvendinimas nukreiptas šalinti sąlygas, sukeliančias diskriminaciją. Nediskriminacijos principas nereiškia sąlygų suvienodinimo, nes įvertinus kiekvieno vaiko unikalumą ir individualius poreikius kitoniškumo išvengti neįmanoma.

Svarbiausia - vaiko interesai (3 str.)

Priimant vaiko gyvenimui turinčius įtakos sprendimus, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į jo interesus. Tėvų, visuomenės ir valstybės interesai neturi būti laikomi viršesniais. Anot B. Kairienės (2007), principo pirmiausia atsižvelgti į tai, kas vaikui geriausia, taikymo sritis labai plati. Be to, šis principas įgyja ypatingą reikšmę, kai netaikomi kiti Konvencijos straipsniai. Vaiko interesai ne visada yra vienintelis ir pagrindinis veiksnys, į kurį reikia atsižvelgti, kartu gali būti ir kitų asmenų interesų. Tačiau principo esmė – ar vaiko interesai buvo išnagrinėti ir į juos buvo atsižvelgta pirmiausia. Geriausių vaiko interesų nuostatos minimos kituose Konvencijos straipsniuose: kalbant apie vaiko atskyrimą nuo tėvų (9 str.), tėvų atsakomybę už vaiko auklėjimą ir vystymąsi (18 str.), vaiko, neturinčio galimybės augti savo šeimoje, specialią apsaugą ir paramą (20 str.), įvaikinimą (21 str.), neįgalių vaikų globą (23 str.), vaiko laisvės apribojimą (40 str.).

Teisė gyventi ir vystytis (6 str.)

Šis principas yra tiesiogiai susijęs su vaiko ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis. Vaikas turi teisę ne tik nebūti nužudytas, bet ir išlikti ir sveikai vystytis. Kaip teigia B. Kairienė (2007), vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis svarbi įgyvendinat visus Konvencijos straipsnius, nes vystymasis laikomas holistine sąvoka, apimančia vaiko fizinį, protinį, dvasinį, psichologinį, dorovinį, socialinį vystymąsi. Geriausios prielaidos vaiko sveikam vystymuisi yra šeimoje. Tačiau ne mažesnė yra ir valstybės atsakomybė sudarant fizines, ekonomines, socialines, psichologines, medicininės, kultūrinės, politines, teises ir kitokias prielaidas vaikui vystytis.

Vaiko teisė sveikai vystytis atsispindi ir kituose Konvencijos straipsniuose: vaiko apsauga nuo visų smurto formų (19 str.), vaiko apsauga nuo kankinimo, žiauraus, nežmoniško, žeminančio elgesio, bausmių (37 str.), vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jam fiziškai, protiškai, dvasiškai, doroviškai ir socialiai vystytis (27 str.), vaiko teisė į visapusišką ugdymą, jo gebėjimų vystymą (29 str.), reikalavimas tėvams gerbti besivystančius vaiko gebėjimus (5 str.).

Vaiko pažiūros (12 str.)

Vaikas turi teisę reikšti nuomonę turinčiais jam įtakos klausimais. Be to, šioms pažiūroms, atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandumą, turi būti skiriamas reikiamas dėmesys.

Pagarbos vaiko pažiūroms principas pabrėžia vaiko, kaip aktyvaus teisės subjekto, galinčio aktyviai dalyvauti priimant sprendimus su juo susijusiais klausimais (pavyzdžiui, vaiko ugdymo, laisvalaikio) statusą. Vaikas pripažįstamas visaverčiu žmogumi, turinčiu teisę išreikšti savo pažiūras, kurioms turi būti skiriama dėmesio ir į kurias būtina atsižvelgti. Taigi suaugusiesiems, visų pirma tėvams, numatyta aktyvi pareiga sužinoti vaiko pažiūras ir deramai į jas atsižvelgti. Atkreiptinas dėmesys, kad amžiaus riba, nuo kada vaikas turi teisę reikšti savo pažiūras, nėra nustatyta.

Šio principo nuostatos atsispindi ir kituose Konvencijos straipsniuose: reikalavimas tėvams gerbti besivystančius vaiko gebėjimus (5 str.), vaiko teisė būti išklaustam jo atskyrimo nuo tėvų procese (9 str.), vaiko teisė į žodžio laisvę (13 str.), vaiko pilietinės teisės – minties, sąžinės, tikėjimo (14 str.), asociacijų laisvės (15 str.) (Kairienė, 2007).

Vaiko teisę į šeimos ryšius saugo ir nacionaliniai įstatymai. Ypatingą šeimos vietą pabrėžia Konstitucijos 38 straipsnis, numatantis, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas (1 dalis), o valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (2 dalis). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą. Vaiko teisė į šeimos ryšius ginama ir Europos sąjungos Pagrindinių žmogaus teisių chartijoje, kurios 7 straipsnis įtvirtina kiekvieno asmens teisę į pagarbą jo privačiam ir šeimos gyvenimui, būsto neliečiamybę bei susižinojimo slaptumą (Hamilton, Perry.).

M. Šimonio, J. Januškienės (2001) teigimu, vaiko teisės šeimoje atsiranda iš šeimos teisinių santykių, kylančių tarp šeimos narių. Jie išskiria šias pagrindinės vaikų teisės šeimoje:

- 1) teisė bendrauti su abiem tėvais, kai tėvai gyvena skyrium, taip pat su kitais giminaičiais;
- 2) teisė turėti atskirą turtą nuo šeimos narių;
- 3) teisė reikalauti iš abiejų tėvų sudaryti tinkamas sąlygas vystytis, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu;
- 4) teisė į nuomonės pareiškimą vaiką liečiančiais klausimais ir į tai, kad į šią nuomonę būtų atsižvelgta.

Teisę bendrauti su abiem tėvais, kai tėvai gyvena skyrium, bei bendrauti su giminaičiais numato Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 3 dalis.

Teisė turėti atskirą turtą nuo šeimos narių apibrėžta Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 4 dalyje. Čia numatyta, jog vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai - į vaikų turtą. Nepilnamečių vaikų turtą tėvai tvarko uzufukto teise, kuri negali būti įkeista, parduota ar

kitokiu būdu perleista ar suvaržyta, iš jos negali būti išieškoma. Be to, Civilinis kodeksas (Žin., 2000, Nr. 74-2262) išskiria tam tikrą vaikams nuosavybės teise priklausantį turtą, kurio tėvai neturi teisės tvarkyti net uzufrukto teisėmis. Tokiam turtui priskiriamas vaiko turtas, įgytas už savo paties uždirbtas lėšas; skirtas vaiko lavinimo, jo pomėgių tenkinimo ar laisvalaikio organizavimo tikslams; vaikui dovanotas ar jo paveldėtas turtas su sąlyga, kad jam nebus nustatomas uzufruktas (CK 3.187 str.).

Vaikų teisė reikalauti iš abiejų tėvų sudaryti tinkamas sąlygas vystytis, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu įtvirtinta Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin., 1996, Nr. 33-807) 21 straipsnyje. Ši vaikų teisė atsiranda iš tėvų pareigos bei išimtinės teisės auklėti savo vaikus, kartu su jais gyventi bei materialiai išlaikyti. Įgyvendindami šią teisę, vaikai turi teisę kreiptis į vaikų teisių apsaugos institucijas dėl netinkamų tėvų pareigų atlikimo, o nuo keturiolikos metų - ir į teismą (Civilinio kodekso 3.164 str., (Žin., 2000, Nr. 74-2262)) bei reikalauti, kad kiekvienas iš tėvų suteiktų jiems gyvenamąjį būstą, o iš neprisidedančių prie vaiko materialinio išlaikymo būtų priteisti alimentai.

Vaikų teisė į nuomonės pareiškimą vaiką liečiančiais klausimais ir į tai, kad į šią nuomonę būtų atsižvelgta numato Vaiko teisių konvencijos 12 straipsnis. Vaiko nuomonė ypač svarbi sprendžiant mokyklos parinkimo, vaiko užklasinės veiklos, laisvalaikio praleidimo ir kitais klausimais.

Specifinės vaikų teisės, susijusios su šeima, gali būti šios:

- 1) teisė žinoti savo tėvus ir būti jų auklėjamam;
- 2) teisė nuolat bendrauti su tėvais;
- 3) teisė gyventi su tėvais, nebūti su jais išskirtam;
- 4) teisė, kad tėvai gautų normalias gyvenimo sąlygas vaiko auklėjimui ir vystymuisi;
- 5) teisė į šeimyninio gyvenimo neliečiamumą.

Vaiko teisė žinoti savo tėvus numatyta Vaiko teisių konvencijos 7 straipsnio 2 dalyje, skelbiančioje, kad vaikas tuoj po gimimo, kiek tai įmanoma, turi teisę žinoti savo tėvus ir būti jų globojamas. Tokia vaiko teisė yra viena iš priemonių ginti pačios šeimos identitetui, kaip tai numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014) 38 straipsnyje. Vaiko tėvams dingus, valstybė, kiek tai įmanoma, privalo užtikrinti jų paiešką. Vaiko teisė žinoti savo tėvus negali būti ribojama net vaiką įvaikinus, šiuo atveju prioritetas teikiamas biologiniams tėvams.

Teisė nuolat bendrauti su tėvais yra išimtinė vaiko teisė, nes tarp vaiko ir tėvų yra specifiniai santykiai, juos sieja dvasiniai, biologiniai, psichologiniai saitai, tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu yra išimtinės, tėvai yra pagrindiniai vaikų, kurie nėra psichiškai subrendę, globėjai (Children, social science, and the law, 2002). Teisė gyventi su tėvais, nebūti su jais

išskirtam, kaip ir dauguma vaiko teisių, gali būti ribojama tik esant būtinybei tokiu būdu užtikrinti vaiko interesus. Vaiko teisių apsaugos konvencijos 9 straipsnio 1 dalis numato būtinybę atskirti vaiką nuo tėvų, kai tėvai žiauriai su juo elgiasi arba juo nesirūpina, arba kai tėvai gyvena atskirai ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas.

Vaiko teisė į šeimyninio gyvenimo neliečiamumą yra vaiko teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą, kuri buvo aptarta anksčiau, sudedamoji dalis. Šiuo atveju būtina pabrėžti šeimos, kaip atskiros visuomenės ląstelės, interesus. Be visų šeimos narių sutikimų neturėtų būti viešai paskelbti duomenys apie šeimos narių biologinę kilmę, jų tarpusavio santykius ir pan. (Šimonis, Januškienė, 2001).

Anot G. Sagačio (2006), moksliniais tyrimais yra pagrįsta, jog šeima yra pagrindinis faktorius, nulemiantis vaiko socializaciją. Nuo pat pirmųjų kūdikio gyvenimo akimirku prasideda jo socializacijos procesas, kurį galima apibūdinti kaip egzistuojančių elgesio normų ir vertybių sistemą, socialinių vaidmenų interiorizavimą, socialinės patirties perėmimą bei atgaminimą asmenybės veikos ir bendravimo metu.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus 2002 m. ataskaitoje pabrėžiama, jog faktiškai kiekvienu atveju vaiko teisės būti auklėjamam ir aprūpinamam savo tėvų, nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, teisės į šeimos bei kitus su vaiko individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą pažeidimas yra susijęs ir su kitų vaiko teisių – teisės į sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas, teisės būti apsaugotam ir nepatirti įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, piktnaudžiavimo, grubaus elgesio, teisės į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę – pažeidimais. Remiantis kontrolieriaus ataskaita galima teigti, kad vaiko teisės šeimoje yra susijusios viena su kita ir jei teisėti vaiko atstovai – tėvai pažeidžia vieną iš vaiko teisių, tai įtakoje ir kitų vaiko teisių įgyvendinimą.

Galima teigti kad, vaiko teisių šeimoje įgyvendinimas garantuoja vaiko interesų bei fiziologinių, saugumo, meilės ir kt. poreikių patenkinimą. Vaikai yra žmonių bendruomenės dalis, kuriai privalo būti garantuota galimybė naudotis prigimtinėmis ir teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis ir laisvėmis bei sulaukti savalaikės ir veiksmingos pagalbos, paramos ir apsaugos. Valstybė privalo užtikrinti ir sudaryti galimybes vaikams jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais.

II. ŠEIMA, JOS FUNKCIJOS, SOCIALIAI PAŽEISTA ŠEIMA

2.1. Šeima, jos funkcijos bei padėtis šiandieninėje Lietuvoje

Šeimos samprata ir jos interpretacija susijusi su šalies kultūriniu kontekstu ir tradicijomis. Įvairūs autoriai pateikia skirtingus šeimos apibrėžimus.

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje (Žin., 2008, Nr. 69-2624) šeima apibrėžiama kaip, esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. K. Miškinio (2003) teigimu, „šeima yra asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ir socialiniai pripažinta tvarka“. Šiuose apibrėžimuose akcentuojama, kad šeima turi būti kuriama laisva vyro ir moters valia bei pagrįsta santuoka.

I. Leliūgienė (2003) šeimą apibūdina kaip mažą asmenų grupę, kurios pagrindas – santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė, kurios narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Socialiniu institutu vadinama šeima, - tai stabili santykių tarp žmonių forma, apimanti svarbiausią kasdieninio žmogaus gyvenimo dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitinės priežiūros dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t. t.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014) 38 str. skelbiama: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę <...>. Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti...“ Taigi, valstybė skiria ypatingą dėmesį šeimai, kaip visuomenės ir valstybės pagrindui. Tačiau įvairiais laikais būdavo skirtingos šeimos, nevienoda jų samprata. Kaip teigia R. Stark (2007), šeima gali būti apibūdinama kaip tam tikra kiekvieno jos nario teisių užtikrinimo sistema. Šioms funkcijoms atlikti labai svarbūs yra šeimyniniai ir giminystės ryšiai, šeimyninių grupių sąveika. Šeima taip pat užtikrina savo narių ekonominę, socialinę ir fizinę saugumą; mažamečių, pagyvenusių žmonių bei ligonių priežiūrą; vaikų ir jaunimo socializacijos sąlygas.

Dabartinėje industrinėje visuomenėje vyksta labai ryškūs radikalūs šeimos pokyčiai, kurių prasmę išreiškia dvi pagrindinės tendencijos: įvairios vidinės – struktūrinės ir funkcinės šeimos transformacijos, ir gilūs bei priešaringi šeimos reikšmės ir vaidmens pokyčiai demokratinės visuomenės gyvensenos kontekstuose: kartų kaitos, sveikatos apsauga, ugdymo,

ekonomikos, socializacijos ir kt. Tuo pačiu šiandien keičiasi šeima, įvairuoja šeimos modeliai, skirtingai išreiškiama ir pati šeimos samprata. Paprastai šeimos šiandien skirstomos pagal jų struktūrą, būtent:

- nuklearinė šeima – sutuoktiniai ir vaikai, sutuoktiniai, neturintys vaikų, sutuoktiniai, turintys išūnytus (įdukrintus) vaikus, netgi sugyventinių pora (turinti ar neturinti vaikų);
- išplėstinė šeima – kelių (bent trijų) kartų šeima;
- nepilna šeima, kai stokoja vieno iš tėvų (vienas iš tėvų miręs, ar iširusi šeima);
- tos pačios lyties poros šeima (Vaitkevičius, 1999).

Anot I. Leliūgienės (2003), populiariausia nuklearinė šeima, susidedanti iš sutuoktinių poros ir vaikų (arba be jų), jos pagrindas yra santuoka. Nuklearinė šeima gali būti pilna arba nepilna – ją sudaro vaikai ir vienas iš tėvų. Šeima vieno tėvo tampa po skyrybų, mirus vienam iš sutuoktinių ar kai vaiką pagimdo neištekejusi moteris. Dėl visų šių priežasčių susikuria vieno tėvo šeima, kur vaiką auginama motina ar tėvas. Jeigu šeimoje yra keletas šeiminių branduolių (seneliai, proseneliai, anūakai ar brolių ir seserų šeimos), ji laikoma išplėstine.

Šeimos funkcijos yra skirstomos įvairiai, pateikiamas skirtingas jų skaičius ir įvardijimai. Z. Bajoriūnas (1997) skiria šias pagrindines šeimos funkcijas: vaikų gimdymo, auginimo bei auklėjimo, tautos etoso tęstinumo, ūkinę ir ekonominę funkcijas, rekreacinę, komunikacinę, emocinę, reguliuojančią bei seksualinę funkcijas. J. Vaitkevičiaus (1999) klasifikacija: žmonių giminės tęsimo, šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės, šeimos ūkio tvarkymo (ekonominė), visuomenės kultūros perdavimo bei jos tęsimo, psichosocialinė, jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo. J. Bikulčius (1995) klasifikuoja taip: žmonių giminės tęsimas, vaikų socializacija ir auklėjimas, ūkinė ekonominė funkcija, rekreacinė, bendravimo funkcija, seksualinių poreikių tenkinimo. J. Uzdila (1993) skiria reprodukcinę, auklėjimo, ekspresyvinę – rekreacinę, socialinę – ekonominę, dvasinę – psichologinę ir buitinę funkcijas. Šioje klasifikacijoje vaikų gimdymą ir auginimą apima reprodukcinė funkcija. Minėti autoriai išskiria svarbiausias šeimos funkcijas, kurios yra susijusios su vaikais: vaikų gimdymas, auginimas, jaunosios kartos ugdymas.

Apibendrinant įvairių mokslininkų siūlomas šeimos funkcijų klasifikacijas, galima išskirti šias pagrindines funkcijas: 1) reprodukcinė funkcija, 2) ūkinė ekonominė funkcija, 3) socializacijos funkcija, 4) psichologinė funkcija, 5) rekreacinė funkcija, 6) seksualinė funkcija.

Reprodukcinė funkcija apima vaikų gimdymą, auginimą ir auklėjimą. Vaikų gimdymas, auginimas, priežiūra, auklėjimas tėvams nėra prievarta, tai yra vienas iš svarbiausių ir labiausiai įsisąmonintų poreikių. Nuo tėvų priklauso vaikui diegiama moralinių vertybių sistema, formuojamos elgesio normos (Uzdila, 1993). Tėvai turi sudaryti normalias sąlygas vaikams įgyti veiklos pasaulyje patirtį, kad jie galėtų savarankiškai dirbti ir gyventi (Jovaiša, 2003).

Ūkinė – ekonominė funkcija kuria šeimos ekonominę gerovę, kuri yra viena iš svarbiausių sąlygų, lemiančių šeimos tvirtybę, daugybės išorinių ir vidinių reikmių tenkinimą, bendrą pasitenkinimo dvasią šeimoje.

Socializacijos funkcija apima bendruosius socializacijos procesus ir tautos tradicijų perdavimą. Z. Bajoriūnas (1997), J. Uzdila (1993) nagrinėdami socializacijos šeimos funkciją, pabrėžia šeimos tradicijas, nacionalinę kultūrą.

Psichologinė funkcija rodo koks svarbus yra žmogaus nusiteikimas mylėti kitus, jais rūpintis ir būti mylimu. Toks nusiteikimas leidžia žmogui šeimoje jaustis saugiai ir tvirtai (Uzdila, 1993).

Rekreacinė funkcija skirta turiningai ilsėtis, fizinėms ir dvasinėms jėgoms atgauti, sveikatai atstatyti. Šią funkciją apibūdina du požymiai: 1) laikas, kurį kiekvienas šeimos narys gali skirti poilsiui ir pramogoms, ir 2) šio laiko naudojimo būdas.

Seksualinė funkcija užtikrina seksualinio žmonių poreikių patenkinimo pilnatvę. Seksualinis gyvenimas praturtina sutuoktinių gyvenimą, palaiko draugystės, saugumo jausmą (Bajoriūnas, 1997).

J. Černeckienė (2007) ypač pabrėžia šeimos visuomeninę funkciją – jaunosios kartos auklėjimas ir socializacija. Vaiko auklėjimo kokybę apsprendžia šeimos (motinos, tėvo) asmeninės savybės, jų požiūris ir pedagoginiai gebėjimai, o taip pat švietimo institucijų auklėtojai – pedagogai. Tačiau motinos niekas negali pakeisti. Motinos žvilgsnis, glamonės, jos širdies plakimas, kūno šiluma – visą šį pojūčių bei sąlygų kompleksą vaikas labai jaučia, ir jis teigiamai veikia visą vaiko vystymąsi. Galima teigti, kad žmogaus auklėjimo ir socializavimo procese šeima užima dėkingą padėtį. Būtent šeimoje atsispindi kasdienis visuomenės gyvenimas, nes tėvai yra visuomeninio gyvenimo dalyviai (darbininkai, tarnautojai, verslininkai). Šeima atvira socialinė institucija, jautri įvairiems išoriniams poveikiams.

Kaip teigia J. Vaitkevičius (1999), šeima – unikalus, specifinis nacionalinės kultūros saugotojas ir jos atnaujintojas, t. y. specifinis kultūros subjektas. Tačiau nūdienos šeimos destabilizaciją lemia ir visuomenėje vykstantys pokyčiai, kaip socialinė įtampa, ateities garantijų ir saugumo jausmo praradimas, nacionalinių tradicijų nykimas ir jų vietoje naujų svetimybų veržimasis į mūsų kasdienybę, kurias ypač aktyviai propaguoja masinės komunikacijos priemonės ir, žinoma, išplėstinės šeimos modelio staigus nykimas.

Taigi, šeima užima svarbiausią vietą ugdant ir socializuojant asmenybę, kadangi šeima veikia vaiką. Tik laikui bėgant, vaikui augant, kai jis išeina iš šeimos ribų (darželis, mokykla, gatvė ir kt.), greta šeimos poveikio vaikui daro įtaką ir socialinė aplinka. Šeimos Lietuvoje padėtis ir jos raidos tendencijos kinta, santuoka ir šeima praranda savo svarbą. Tai liudija šie duomenys ir faktai: sparčiai nyksta tradiciniai lietuviškos šeimos bruožai, atsiranda nauji

(vėlyvos santuokos, didėja vienišų žmonių skaičius, labai mažas gimstamumo skaičius, sparčiai plinta sugyventinių poros, didelis nesantuokinių vaikų skaičius, dažnos skyrybos ir kt.). Visi šie pokyčiai ypač nepalankiai ir skaudžiai atsiliepia vaikams. Stabilios ir harmoningos vaiko aplinkos irimas, skatina socializacijos sutrikimus.

2.2. Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės, pareigos

Lietuvai ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją pasikeitęs vaiko teisinis statusas neužtikrino suaugusiųjų elgesio su vaikais pasikeitimo. Suaugusiųjų požiūris į vaiką yra esminis veiksnys, lemiantis elgesį su vaiku, jo poreikių patenkinimą, vaiko padėtį visuomenėje. Nors vaikas pripažintas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas (Kairienė, 2007).

Tėvų (globėjų, rūpintojų) teises ir pareigas apibrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas bei kiti teisės aktai.

Tėvų (globėjų, rūpintojų) teisę ir pareigą - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti numato Lietuvos Respublikos Konstitucijos (Žin., 1992, Nr. 33-1014) 38 straipsnis. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (Žin., 1995, Nr. 60-1501) 18 straipsnis teigia, kad valstybės dalyvės deda visas pastangas, kad būtų pripažintos bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas. Tėvams arba teisėtiems globėjams tenka pagrindinė atsakomybė už vaikų auklėjimą ir vystymąsi. Pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) 3.155 straipsnis apibrėžia, kad: 1. Vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi. 2. Tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje, o 3.165 straipsnis teigia, jog 1. Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis. 2. Tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus. Taigi, tėvai turi išskirtinę teisę rūpintis savo vaikais, išlaikyti juos, sudaryti sąlygas mokytis, parengti savarankiškam gyvenimui. Visos šios tėvų teisės ir pareigos yra glaudžiai susijusios su šeimos funkcijomis, kurios buvo nagrinėtos anksčiau.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (Žin., 1996, Nr. 33-807) ne vienas straipsnis taip pat apibrėžia tėvų (globėjų, rūpintojų) teises ir pareigas: Teisėti vaiko atstovai yra tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus (3 str.); Vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, užtikrina tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės ir vietos savivaldos institucijos (11 str.); 1. Tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, turi auklėti savo vaikus humaniškai, dorais žmonėmis. 2. Abu tėvai vienodai privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu (21 str.); 2) atsižvelgdami į vaiko amžių ir jo išsilavinimo lygį, tėvai arba kiti teisėti vaiko atstovai turi teisę parinkti švietimo įstaigą, mokymosi formą bei metodus pagal vaiko protines ir fizines galias, įsitikinimus bei gabumus. Sprendžiant šį klausimą, atsižvelgiama į vaiko nuomonę; 6) tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui įgyti privalomą išsilavinimą arba galimybę mokytis iki 16 metų. Asmenys, nevykdantys šio reikalavimo, atsako įstatymų nustatyta tvarka (35 str.). Šiame įstatyme ne tik apibrėžiamos tėvų teises ir pareigos, bet ir numatoma atsakomybė už teisių ir pareigų nevykdymą. Taip pat skiriamas didelis dėmesys ir vaiko teisei pareikšti savo nuomonę, jį liečiančiais klausimais.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin., 1996, Nr. 33-807) 55 straipsnyje teigiama, kad asmenys, pažeidę vaiko teises, numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaiko teisių apsaugą, atsako įstatymų nustatyta tvarka. Šio įstatymo 56 straipsnyje numatomos tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų atsakomybės:

1. Tėvams ir kitiems teisėtiems vaiko atstovams, kurie pažeidžia vaiko teises, vengia arba nevykdo pareigos auklėti, mokyti, prižiūrėti, išlaikyti vaiką, žiauriai elgiasi su vaiku ar kitaip piktnaudžiauja savo teisėmis bei pareigomis, taikoma įstatymų nustatyta civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

2. Jeigu tėvas (motina) arba kitas teisėtas vaiko atstovas pažeidžia vaiko teises, žiauriai elgiasi su juo arba kitaip piktnaudžiauja savo teisėmis (pareigomis), pats vaikas ir kiti asmenys turi teisę kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ar kitą instituciją, kuri privalo imtis įstatymų nustatytų priemonių.

3. Kai tėvai (tėvas, motina) arba kitas teisėtas vaiko atstovas smurtaudamas arba kitaip sukeldamas pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija nedelsdama paima vaiką iš tėvų arba kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoda jį globoti (rūpintis) Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Šiuo atveju policijos pareigūnas

turi teises, numatytas Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 18 straipsnio 1 dalies 3 punkte. Paėmusi vaiką, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija apie tai nedelsdama praneša vaiko tėvams ar kitiems teisėtiems jo atstovams.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (Žin., 1995, Nr. 60-1501) 5 str. teigiama, kad valstybės pareiga yra gerbti tėvų atsakomybę, teises ir pareigas. Taigi, Konvencijoje aiškiai remiama šeimos privatumo ir nesikišimo nuostata, nebent įsikišti būtina siekiant apginti vaiką ir užtikrinti jo saugumą. Nors tėvams tenka „didžiausia atsakomybė“ už savo vaikų auginimą, Konvencijoje aiškiai sakoma, kad jų valdžia nėra neribota. Valstybė yra atsakinga net už šeimoje augančio vaiko apsaugą: jeigu manoma, kad tėvai nesugeba vykdyti savo pareigos auginti vaiką, jeigu tėvai žiauriai elgiasi su vaiku arba juo nesirūpina, valstybė privalo bandyti apginti vaiko interesus, o ypač žiaurais elgesio atvejais – atimti iš tėvų vaiko globos teises, kad apsaugotų vaiką nuo tokios šeimoje susiklosčiusios situacijos (Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas, 2002).

Lietuvoje yra pakankamai stipri įstatyminė bazė, kuri numato tėvų (globėjų, rūpintojų) teises ir pareigas bei atsakomybę už teisių ar pareigų nevykdymą. Ir tik visos visuomenės pastangomis galima tinkamai užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą šeimose. Kiekvienas visuomenės narys neturi būti abejingas įvairiam smurtui, aplaidumui, vaiko nepriežiūrai šeimose.

2.3. Rizikos grupės šeima

Socialinės rizikos veiksniai, arba kriterijai, yra šie (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2007):

- socialiniai ekonominiai veiksniai (žemas materialinis šeimos lygis, prastos būsto sąlygos, tėvų nedarbas);
- socialiniai demografiniai veiksniai (vieno ar abiejų tėvų nebuvimas, pakartotinė santuoka, svetimas vaikas šeimoje);
- medicininiai sanitariniai veiksniai (nepalankios gyvenimo sąlygos, lėtinės tėvų ligos, neįgalieji šeimoje);
- psichologiniai pedagoginiai veiksniai (vidinių tarpasmeninių santykių šeimoje sutrikimai, vertybinių šeimos narių orientacijų deformacija; šeimos situacija iki arba po ištuokos, pedagoginės tėvų nesėkmės, tėvų ir vaikų susvetimėjimas, nepakankamai emocionalūs ir nepasitikėjimu grįsti tėvų ir vaikų santykiai, auklėjimo trūkumai ir t. t.)
- kriminaliniai veiksniai (žiaurumas šeimoje, parazituojančias tėvų gyvenimo būdas, tėvų girtavimas ir t. t.).

Rizikos grupės šeimos atsiradimą dažnai įtakoje ne vienas socialinės rizikos veiksnys (kriterijus), o jų grupė. I. Liobikienė (2006) nurodo, kad socialinės rizikos šeimų atsiradimą sąlygojantys veiksniai gali būti suskirstomi į išorinius ir vidinius.

Išoriniams veiksniams priskiriama:

- staigūs politiniai, ekonominiai – socialiniai pokyčiai valstybėje (socialinės gerovės modelio kaita, bedarbystė ir t. t.);
- staigi vertybių visuomenėje kaita;
- ekologinės krizės ir nelaimės;
- bendruomenės ryšių susilpnėjimas ar jų nutrūkimas;
- socialinės paramos, paslaugų trūkumas arba jų nepakankamumas.

Vidiniams veiksniams priskiriama:

- asmenybės nebrandumas arba sutrikimai, pasireiškiantys emocijų, elgesio ir kognityviniais pokyčiais;
- tarpasmeninių santykių skurdas, negebėjimas užmėgsti ilgalaikių, įsipareigojančių santykių;
- negebėjimas konstruktyviai spręsti problemas dėl vidinių resursų stokos;
- tėvystės ir socialinių įgūdžių stoka;
- sunkios šeimos narių ligos, ypač cheminės priklausomybės;
- išplėstinės šeimos nebuvimas ar silpni ryšiai su išplėstine šeima;
- šeimos demoralizacija.

Taigi, šeima patekusi į krizinę situaciją ir neturėdama pakankamai vidinių ir išorinių resursų, negali iš krizinės situacijos pati išėiti. Krizei užsitęsęs, šeima negali atlikti savo funkcijų ir pradeda irti.

„Rizikos grupės šeimos“ sąvoka apibrėžia tokią šeimą, kurioje egzistuoja nukrypimai nuo normų, neleidžiantys jos priskirti prie darnių šeimų (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2007). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (Žin., 2006, Nr. 17-589) pateikiamas toks socialinės rizikos šeimos apibrėžimas: socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams ir todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. Anot J. Guščinskienės, G. Kondrotaitės (2006), socialinės rizikos šeima – tai šeimos kaip socialinio instituto ir kaip mažos pirminės socialinės grupės tipas, kuris dėl savo ypatybių neatitinka savo paskirties ir nevysiškai vykdo savo funkcijas, yra labiau veikiamas

neigiamų socialinių veiksnių ir koreliuoja su socialinės rizikos grupėmis, kurios kelia grėsmę normaliam visuomenės funkcionavimui.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo (Žin., 2004, Nr. 88-3208) 2 straipsnio 5 punkte pateikta tokia socialinės rizikos šeimos sąvoka: šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams.

Taigi, Lietuvos Respublikos įstatymuose apibrėžiant socialinės rizikos šeimą dažniausiai akcentuojami tokie kriterijai kaip: piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis ir kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis; azartiniai lošimai, kurie šiandieninėje visuomenėje ėmė sparčiai populiarėti; įvairios smurto formos prieš šeimos narius. Tuo tarpu Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme (Žin., 2003, Nr. 9-254) „Dėl darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis metodinių rekomendacijų“ pateikiamas toks socialinės rizikos šeimos apibrėžimas, - tai šeima, kurioje narių bendradarbiavimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Vaikai, augantys tokiose šeimose, turi labai žemą savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių. Šiame apibrėžime didelis dėmesys skiriamas vaiko situacijai apibūdinti socialinės rizikos šeimoje. Socialinės rizikos šeimai priskiriama ir šeima, kurios vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba).

Kaip teigia I. Leliūgienė (2003), socialinės rizikos tipologija, t. y. šeimų, kurių socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių, sutrikdytas. Tai socialiai atskirtos šeimos. Jos neišvengiamai yra gyvenimo nevisavertiškumo būsenos. Tai: pabėgėlių ir priverstų persikelti iš vieno regiono į kitą, mažiau materialiai apsirūpinusių ir su didele išlaikytinių našta, t. y. daugiavaikės ar neįgalius vaikus auginančios šeimos, nepilnos šeimos, greitojo reagavimo kariškių būrių šeimos. Pastaruoju metu dar galima išskirti bedarbių šeimas, jaunas šeimas, šeimas, gyvenančias depresijos apimtuose regionuose, šeimų, dirbančių įmonėse ar organizacijose, kur neišmokami atlyginimai. Potenciali socialinė rizika gali atsirasti nepalankiomis ekonominėmis ir psichologinėmis sąlygomis, dėl sunkumų auklėjant vaikus, kylant šeimos narių konfliktams, girtuokliaujant, dėl priklausomybės narkotikams, žiauraus elgesio šeimoje, pirmiausia – vaikų atžvilgiu. Vienas tipiškiausių elgesio variantų socialiai nesaugioje šeimoje yra nepilnamečių, negalinčių savimi pasirūpinti vaikų, palikimas be

priežiūros, taip pat išvijimas vaikų į gatvę elgetauti, jų skatinimas ar palenkimas į asocialų gyvenimą. Šeimos gyvenimo būdo nestabilumas, krizinių reiškinių dažnėjimas, kurie tik iš dalies sąlygoti socialinių ekonominių sunkumų, pasireiškia skyrybų skaičiaus didėjimu ir skyrybų pavojumi kiekvienai tokiai šeimai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme (Žin., 2003, Nr. 9-254) „Dėl darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis metodinių rekomendacijų“ pateikti šie socialinės rizikos šeimų tipai:

- vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų (neįveikiamų potraukių) – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinį elgesį, lošia azartinius žaidimus, serga bulimija ar anoreksija, per daug laiko praleidžia darbe;
- vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant brolius ir seseris, arba gyvena baimėje dėl galimų agresijos protrūkių;
- vienas arba abu tėvai naudoja vaikus kaip savo nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius (pvz., depresiška mama niekur neleidžia vaiko, nes jai liūdna vienai);
- vienas arba abu tėvai netenkina arba grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių (aprūpinti valgiu, drabužiais, neleisti ilsėtis);
- vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;
- šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais (religiniais, finansiniais, politiniais ir pan.), besąlygiškai reikalaujama vaiko paklusimo.

Pateiktus socialinės rizikos šeimų tipus ne retais atvejais galima priskirti po keletą vienai šeimai, pvz.: tėvai gali turėti žalingų įpročių ir naudoti fizines bausmes; netenkinti gyvybiškai svarbių vaiko poreikių ir turėti žalingų įpročių ir t. t..

Socialinės rizikos šeimose vaikai gali būti:

- verčiami pasirinkti vieno iš konfliktuojančių tėvų pusę;
- mokomi neigti realybę – kai tėvai neigia, kad tai, ką vaikas mato ir/ar jaučia, yra tiesa (pvz., mama teigia, kad girtas tėvas yra tik pavargęs, rėkianti mama – nepikta, o mylinti ir jos nereikia bijoti bei pan.);
- ignoruojami, nevertinami, kritikuojami dėl to, ką jie galvoja ar jaučia;
- perdėtai kontroliuojami ir /arba globojami (tėvai nustato ypatingai griežtas sąlygas dėl laisvalaikio, draugų pasirinkimo, drabužių ir pan.);
- emociškai atstumti;
- atriboti nuo bendravimo su kitais šeimos nariais, nuo dalyvavimo bendruomeninėje veikloje;
- skatinami vartoti alkoholį ar/ir narkotines medžiagas;

- neprižiūrėti, alkani, purvini, neturintys priemonių ir galimybių lankyti mokyklą ir pan., t. y. netenkinami jų fiziniai ir dvasiniai poreikiai;
- patiriantys fizinę prievartą – būti mušami, spardomi, deginami;
- seksualiai tvirkinami (Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (Žin., 2003, Nr. 9-254) „Dėl darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis metodinių rekomendacijų“).

Kaip teigia I. Leliūgienė (2003), daugelio vaikų psichika žalojama nedarniose, nepilnose šeimose, kai nesudaromos sąlygos arba net draudžiama vaikams bendrauti su abiem tėvais. Labai lengvai pažeidžiamas vaiko asmens orumas, nes jis neginamas nuo įvairaus pobūdžio fizinio ir psichinio smurto, įžeidimo bei piktnaudžiavimo, šiurkštaus elgesio ar išnaudojimo, taip pat ir seksualinio, kurį jis gali patirti net iš tėvų ar teisėtų globėjų.

Gausėjant narkomanų šeimų vis daugiau vaikų įtraukiama į narkomaniją, prostituciją, alkoholizmą, nusikaltimus. Ypač sunki vaikų padėtis girtaujančiose šeimose. Kai tėvas arba motina viską, net vaikams skirtas pašalpas, prageria, jokia labdara negali išgelbėti vaikų nuo bado. Vaikai ne tik badauja, bet mušami, žeminami, kenčia matydami tėvų rietenas. Tokių asocialių šeimų Lietuvoje gana daug.

III. SOCIALINIO DARBUOTOJO VEIKLA, TEIKIANT PAGALBĄ RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMS

Socialinio darbuotojo profesija – tai toks darbas, kurio pagrindinis tikslas – padėti žmogui rasti išeitį, susidūrus su sunkumais, problemomis, siekiant harmoningesnio gyvenimo (Leliūgienė, 1997). Socialiniai darbuotojai dirba socialinį darbą teikdami socialines paslaugas rizikos grupė šeimoms. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 101-4521) pateikiamas toks socialinio darbuotojo apibrėžimas: socialinis darbuotojas yra specialistas, kurio darbo paskirtis yra sustiprinti žmogaus prisitaikymo prie aplinkos sugebėjimus, atstatyti ryšius su bendruomene, padedant jam integruotis į visuomenę ir skatinant visavertį žmogaus socialinį funkcionavimą. Socialinis darbas orientuojamas į asmenį ar šeimą, esančius tam tikroje socialinėje aplinkoje ir veikiamus tam tikrų socialinių veiksnių. Socialinio darbo reikalavimas – sisteminis požiūris, kad visi trys elementai – asmuo, aplinka bei santykiai tarp asmens ir aplinkos – sudarytų vieningą visumą. Jo tikslas yra galimybės žmonėms (grupėms, bendruomenėms) savarankiškai įveikti iškilusias socialines problemas suteikimas, žmogaus socialinė integracija. G. Kvieskienė (2003) socialiniu darbuotoju vadina asmenį, kuris dirbdamas bendruomenėje, padeda gerinti atskirų asmenų ar jų grupių socialines sąlygas.

Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksu (1998) siekiama įtvirtinti šias socialinio darbo vertybes: darbą visuomenės gerovei; pagalbą individui bei šeimai, sprendžiant jų problemas; socialinio teisingumo siekį. Socialinis darbuotojas gerbia kiekvieno kliento orumą, jo teisę į laisvą apsisprendimą. Vadovaudamasis šiuo principu, socialinis darbuotojas: pripažįsta visus asmenis, kuriems reikalinga jo pagalba, nepriklausomai nuo jų amžiaus, lyties, tautybės, tikėjimo, politinių įsitikinimų, odos spalvos, civilinės padėties, seksualinės orientacijos bei kitų požymių; aptarnauja ir gina visus klientus, santykius su jais grįsdamas nuoširdumu bei atsidavimu jiems; yra suinteresuotas kompetentingai padėti klientui, įveikti jo gyvenimo sunkumus; atskleidžia ir įvertina paties kliento galimybes savarankiškai spręsti savo gyvenimo problemas; informuoja klientą apie galimą pagalbos suteikimą; teikia klientui išsamią informaciją apie jo teises, galimybes bei su juo susijusias pareigas.

Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys socialinio darbuotojo funkcijas, jas apibrėžia universaliai – taip, kad tiktų visiems socialiniams darbuotojams, nepriklausomai nuo jų darbo specifikos. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestacinės tvarkos patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 101-4521) numatomos šios socialinio darbuotojo funkcijos:

1. Nustatyti socialinę problemą (informacijos rinkimas, probleminės situacijos tyrimas, problemos priežasčių nustatymas, kontakto su klientu užmezgimas, duomenų apie galimą socialinę paramą rinkimas, probleminės situacijos tyrimas, kliento motyvavimas pagalbai, būdų problemai spręsti ieškojimas);
2. Planuoti paramą (prioritetų problemai spręsti nustatymas, kliento vidinių resursų įvertinimas, paramos programos sudarymas, konsultavimas kaip elgtis probleminėje situacijoje, problemos sprendimo ir paramos būdų alternatyvų pateikimas, informacijos apie klientą kitai institucijai parengimas);
3. Teikti paramą (tarpininkavimas tarp kliento ir jo socialinės aplinkos, vidinių ir išorinių resursų problemai spręsti mobilizavimas, komandos formavimas, partnerių pasirinkimas, socialinis reabilitacinis darbas, visuomenei ir kitoms institucijoms reikalingos informacijos rinkimas ir teikimas);
4. Įvertinti paramą (įvykusio pokyčio apibendrinimas, paramos teikimo metodų, tikslų analizė, grįžtamojo ryšio analizė);
5. Bendradarbiauti su socialiniais partneriais;
6. Tobulinti profesinę veiklą.

Socialinis darbuotojas dirbdamas su rizikos grupės šeima pirmiausia turi susirinkti visą informaciją apie tą šeimą, joje kylančių problemų pobūdį ir užmegzti kontaktą su ta šeima. Planuodamas paramą socialinis darbuotojas turi bendradarbiauti su šeima (galbūt ir su kiekvienu jos nariu atskirai) rengiant paramos programą. Socialinis darbuotojas šeimai turi suteikti visą informaciją, kuri galėtų jai padėti. Teikiant paramą šeimai svarbu panaudoti visus resursus, kurie įgalintų šeimą įveikti problemas. Taip pat svarbu akcentuoti pokyčius ir juos įvertinti.

Dirbant su socialinės rizikos šeimomis ypatingai svarbu užtikrinti pagalbos tęstinumo procesą. Šis procesas susideda iš šių elementų: prevencijos, ankstyvosios intervencijos ir palaikymo. Prevencija apima plačius sluoksnius, ne tik socialinės rizikos šeimas. Tai visuomenės švietimas, mokymas tėvystės įgūdžių, alkoholio pasiūlos ir paklausos mažinimas, socialinių įgūdžių ugdymas, bendruomenės organizavimas. G. Kvieskienės (2003) teigimu, prevencija – tai priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams, tokiems kaip nedarbas, nusikalstamumas, alkoholis. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme (Žin., 2003, Nr. 9-254) „Dėl darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis metodinėse rekomendacijose“ pateikiamos bendro pobūdžio prevencijos priemonės, kuriomis siekiama stiprinti šeimos ir kiekvieno jos nario pozicijas visuomenėje: įstatymai, stiprinantys šeimos gerovę; lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas; ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą; socialinės politikos tobulinimas; šeimos institucijos pozityvaus įvaizdžio stiprinimas visuomenėje; sveikatos apsaugos užtikrinimas.

Dauguma socialinio darbuotojo klientų – tai skurdo, nepriteklių, nelaimių užklupti asmenys. Didelę dalį klientų grupių sudaro šeimos, kuriose vaikai neprižiūrimi ir apleisti. Tokios šeimos jau savaime skausmingai reaguoja susidurdamos su įvairių institucijų darbuotojais, todėl socialinis darbuotojas turi sugebėti rasti būdų paskatinti šeimą bendradarbiauti, turi būti jautrus kiekvieno šeimos nario reikmėms. Vykdamas prevenciją, būtina sukurti draugišką aplinką, kuri skatintų bendravimą, nuomonės išreiškimą. Intervencija dažnai naudojama, siekiant apsaugoti vieną ar kelis šeimos narius, nors kiti tuo metu gali teigti, kad jie neturi problemų. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme (Žin., 2003, Nr. 9-254) pateikiami tokie intervencijos žingsniai: kliento identifikavimas (socialinės rizikos šeimos nustatymas); kliento įvertinimas (kaip skubiai reikia imtis priemonių, koks rizikos laipsnis vaikų saugumui ir gerovei); darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų plano sudarymas ir tolesnių veiksmų planavimas; darbo su socialinės rizikos šeima rezultatų įvertinimas ir tolesnių veiksmų planavimas.

Galima teigti, kad socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis reikalauja labai gerų socialinio darbuotojo įgūdžių, nuolatinio profesinio tobulėjimo. Labai svarbu užtikrinti socialinio darbo tęstinumo procesą, kurį sudaro prevencija, intervencija ir palaikymas. Socialinis darbuotojas turi ne tik nustatyti socialinę problemą, planuoti paramos būdus, teikti paramą, bet ir įvertinti teiktos paramos kokybę, kiek ji padėjo, ką dar reikia padaryti, kad parama būtų efektyvi. Socialinis darbuotojas atlikdamas savo funkcijas taip pat bendradarbiauja su vaiko teisu apsaugos specialistais, policijos pareigūnais, kitais specialistais, kurie susiję su šeima, jos gyvenimo sąlygų gerinimu.

Kaip teigia I. Liobikienė (2006), bendraudamas su socialinės rizikos šeimomis socialinis darbuotojas turėtų būti pasirengęs įveikti visą eilę sunkumų:

1. Šeimos nepasitikėjimą darbuotojo geranoriškumu. Šis nepasitikėjimas dažnai susijęs su šeimos patirtimi, ieškant pagalbos arba susidūrus su valdžios atstovais.
2. Šeimos pažeistumas arba padidintas jautrumas kiekvienai, net ir geriausiai intervencijai. Dažnai tokiu būdu šeima stengiasi išsaugoti savo autonomiškumą ir savigarbos likučius.
3. Baime pripažinti, kad jiems reikia pagalbos arba trūksta įgūdžių.
4. Baime prarasti vaikus ar būti atskirtiems nuo vaikų.
5. Beviltiškumu ir pykčiu, nukreiptu tiek į nedraugišką aplinką tiek ir į pagalbą teikiantįjį.
6. Bejėgiškumo, nusivylimo ir depresijos jausmais, dėl negalėjimo išspręsti problemų.
7. Išmoktu elgesiu ir skausminga vaikystės patirtimi. Daugelis socialinės rizikos šeimos tėvų patys yra augę pažeistose, disfunkcinėse šeimose.

Socialinis darbuotojas eidamas į rizikos grupės šeimos namus nežino kaip jis bus sutiktas toje šeimoje. Kadangi, šios šeimos dažnai pačios nesupranta, ar nenori pripažinti, kad turi problemų, socialinio darbuotojo jos nenori įsileisti į savo namus.

Socialinio darbuotojo pagrindiniai uždaviniai, teikiant pagalbą šeimoms yra:

1. padėti šeimai pagerinti emocinį klimatą ir įgalinti ją atlikti šeimos funkcijas, ypatingai kreipiant dėmesį į vaikų auginimą ir auklėjimą;
2. padėti šeimai atstatyti sutrikusius ryšius šeimoje ir su aplinka. Organizuoti pagalbos ir palaikymo tinklą bendruomenėje, praplėsti išorinius pagalbos resursus;
3. padėti individams ir šeimai identifikuoti problemas, atrasti problemų sprendimo būdus, atpažinti ir sustiprinti vidinius resursus problemoms spręsti;
4. laiku suteikti pagalbą silpniausiems šeimos nariams organizuojant jiems laikiną globą, kai jų sveikatai ir gyvybei kyla grėsmė gyvenant šeimoje (Liobikienė, 2006).

Galima teigti, kad socialinis darbuotojas dirbdamas su rizikos grupės šeimomis pirmiausia turi ginti vaiko teises šeimoje, apsaugoti vaiko nuo neigiamų veiksnių, kurie trikdo jo visapusišką vystymąsi. Siekiant apsaugoti vaiką, reikia šeimą įgalinti vykdyti šeimos funkcijas bei savo teises ir pareigas.

Socialinės apsaugos bei paramos šeimai teorija ir praktika nurodo daug socialinio darbo metodų, kurie pasireiškia kiekvienoje profesinės veiklos srityje ir priklauso nuo bendrų šeimos bei asmeninių poreikių, interesų, vertybių įvairovės. Išskiriamos šios socialinio darbo su šeima technologijos:

- informacijos apie šeimą, kuriai reikalinga pagalba, rinkimo bei apdoravimo technologijos (socialinės psichologinės šeimos sveikatos diagnostika, tėvų ir vaikų konfliktiškumo laipsnio nustatymas, šeimyninių nukrypimų diagnostika ir t. t.)
- socialinės pagalbos šeimai teikimo technologijos (tarpininkavimas, ekonominės, socialinės, psichologinės pagalbos ir t. t. teikimas);
- tiesioginio specialisto darbo su klientu konkrečiais klausimais technologijos (ištuokos, įvaikinimas, globa, patronažinis auklėjimas ir t. t.);
- socialinių paslaugų prognozavimas, socialinių paslaugų kokybės vertinimo technikos ir kt. (Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas, 2007).

L. C. Johnson (2001) vienu iš svarbiausių socialinio darbo metodų dirbant su rizikos grupės šeima laiko individualų darbą. Jis teigia, kad individualus darbas – tai veiklos kryptis, naudojama socialinių darbuotojų, teikiant pagalbą individams, šeimoms, sprendžiant psichologines, socialines problemas, palaikant individualų ryšį su jais. Individualų darbą sudaro trys pagrindiniai elementai: asmuo, situacija, sąveika. Dirbdamas individualiai su šeimomis, socialinis darbuotojas susipažįsta su konkrečiai šeimai būdinga padėtimi, identifikuoja kliūtis, numato individualią paramos eigą.

Dirbant individualiai su konkrečia šeima, vadovaujamasi principais:

- šeima nesiūloma iš karto pasikeisti, išmokti tai, ko ji nesugeba;

- jei pagalba neduoda rezultatų, keičiami jos būdai;
- visa pagalba vykdoma šeimos nariams priimtinais formomis;
- bendradarbiaujanti šeima yra giriama, skatinama, inicijuojama pokyčiams.

Socialinis darbuotojas taikdamas individualų darbą su rizikos grupės šeimomis dirba konkrečiai su individu ir teikia jam pritaikyta pagalbą. Kiekvienai rizikos grupės šeimai būdingi vis kiti rizikos veiksniai, todėl ir jų įveikimas reikalauja konkrečių darbo būdų, metodų.

Profesionaliai vykdant socialinio darbuotojo pareigas, labai svarbu nuolat remtis įstatymais, teisės aktais ir kitais norminiais dokumentais. Šeimas ir jų narius ginantys įstatymai: Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (1995), Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996) ir kt. Socialinis darbuotojas dirbdamas su rizikos grupės šeimomis turi padėti šeimai, išgyvenančiai socialinę krizę, spręsti jai iškilusias problemas, taikdamas įvairias priemones.

IV. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ, DIRBANČIŲ SU RIZIKOS GRUPĖS ŠEIMOMIS, POŽIŪRIS Į VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMĄ ŠEIMOJE

4.1. Tyrimo charakteristika

Tyrimas atliktas 2008 m. rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais Alytaus ir Marijampolės apskrityse siekiant išsiaiškinti, socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą rizikos grupės šeimoje. Tyrimui atlikti Alytaus ir Marijampolės apskritys buvo pasirinktos dėl to, kad jose yra daugiausiai vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, lyginant su Lietuvos vidurkiu (Kondrotaitė, 2006).

Tyrimui buvo parengta anketa, remiantis Deveikienės (2004) sudaryta anketa skirta tirti nedarnias šeimas. Anketa sudaryta iš 16 įvairaus tipo (atvirų ir uždarų) klausimų. Pirmieji 4 klausimai skirti išsiaiškinti demografinius duomenis (lytį, amžių, išsilavinimą, socialinio darbo stažą). Penktu - septintu klausimais siekiama kuo daugiau sužinoti apie pačias rizikos grupės šeimas. Aštuntas – dešimtas klausimai padeda atskleisti, kaip šios šeimos vykdo šeimos funkcijas. Vienuoliktas klausimas atskleidžia su kokiomis problemomis susiduria rizikos grupės šeimos. Likusieji 5 klausimai skirti išsiaiškinti su kokiomis problemomis susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų ir kaip tėvai įgyvendina vaiko teises šeimose. Tyrime dalyvavo 83 socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis.

Anketų duomenys apdoroti, naudojant SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 13.0 programinę įrangą. Norint išsiaiškinti statistinius ryšius tarp atsakymų (pateiktų klausimų variantų – veiksmų) buvo atlikta Pearson koreliacinė analizė, kuri nustato ar yra ryšiai ir parodo jų stiprumą. Statistiniai ryšiai analizuojami pasirinktu $p \leq 0,05$ reikšmingumo lygmeniu.

Koreliacijos ryšys žymimas – r , darbe analizuoti aukščiausi ir informatyviausi gauti koreliaciniai ryšiai. Bitinas (1998) koreliacijas, matuojamas Pearson koeficientu apibūdina taip:

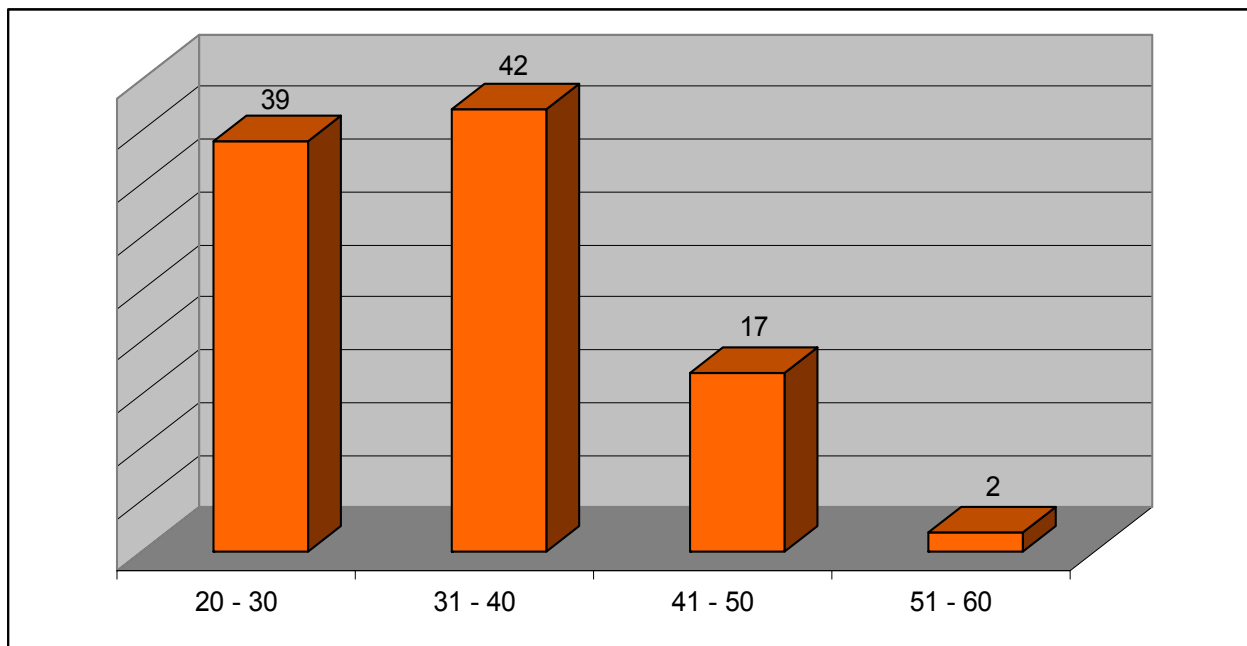
- nuo 0 iki 0,20 – ryšio tarp požymių iš esmės nėra;
- nuo 0,20 iki 0,40 – ryšys tarp požymių silpnas;
- nuo 0,40 iki 0,60 – ryšys esminis;
- nuo 0,60 iki 0,80 – ryšys labai stiprus;
- daugiau kaip 0,80 – ryšys itin stiprus.

Statistiškai reikšmingi koreliacijos koeficientai dažniausiai būna žymimi (koreliacijų matricioje) žvaigždutėmis (*): viena žvaigždutė reiškia statistinį reikšmingumą 0,05 lygmenyje; dvi žvaigždutės reiškia statistinį reikšmingumą 0,01 lygmenyje.

4.2. Tyrimo rezultatų analizė

4.2.1. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis

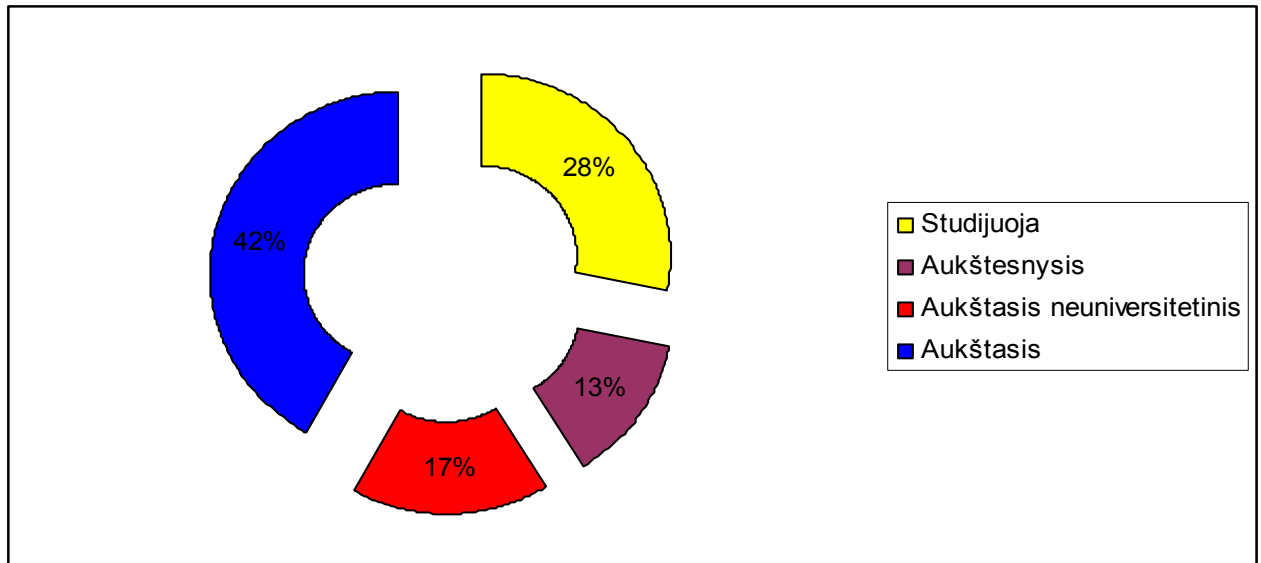
Paanalizavus demografinio bloko duomenis matyti, kad socialinėmis darbuotojomis, darbui su rizikos grupės šeimomis, Alytaus ir Marijampolės apskrityse dirba moterys (visi respondentai yra moterys). Respondentų amžius suskirstytas koncentrais kas dešimt metų, gauti apklausos duomenys pateikiami 1 paveiksle.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių, %

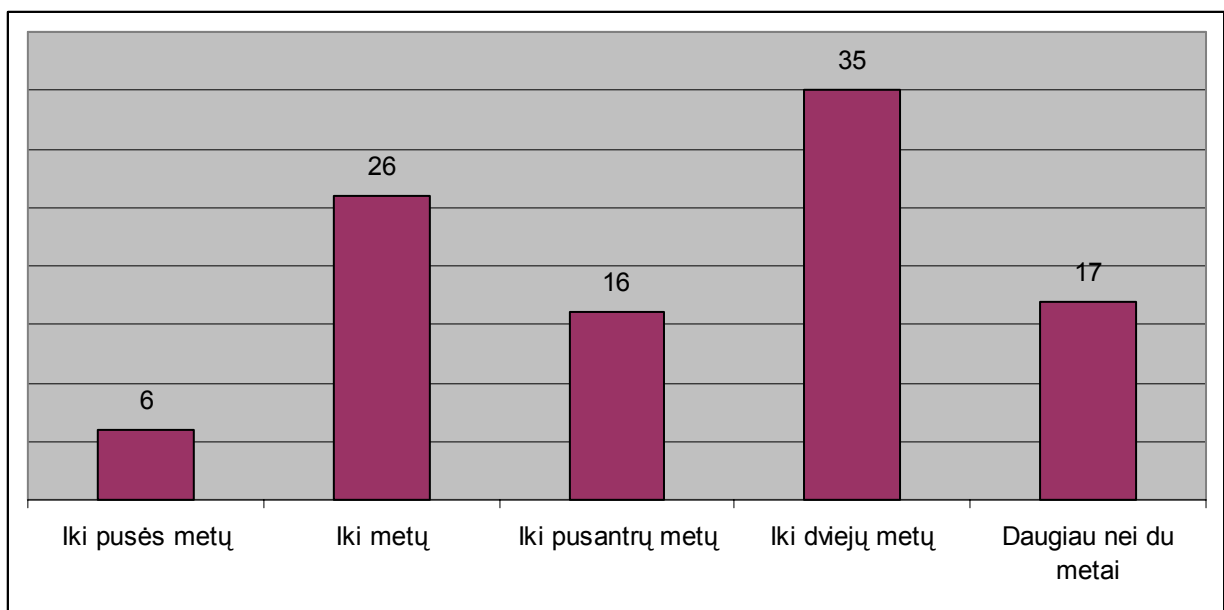
Remiantis paveikslo duomenimis galima teigti, kad dauguma socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis yra moterys nuo 20 iki 40 metų. Vyresnio amžiaus (51 – 60 metų) moterų yra labai nedaug, tai sudaro tik 2% respondentų.

Tyrimo dalyvių išsilavinimas pateiktas 2 paveiksle. Remdamasi respondentų atsakymais išsilavinimą suskirsčiau į tokias kategorijas: studijuoja, aukštesnysis, aukštasis neuniversitetinis, aukštasis. 42% respondentų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, taigi mažiau nei pusė respondentų turi aukštąjį išsilavinimą. 28% socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, studijuoja. Tai galima paaiškinti tuo, kad socialinio darbuotojo, dirbančio su rizikos grupės šeima, etatai savivaldybėse yra numatyti tik nuo 2007 metų pradžios. Į darbą buvo priimami asmenys ir neturintys tinkamo išsilavinimo, arba pradėję socialinio darbo studijas.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, %

Socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, socialinio darbo stažas pateiktas 3 paveiksle.

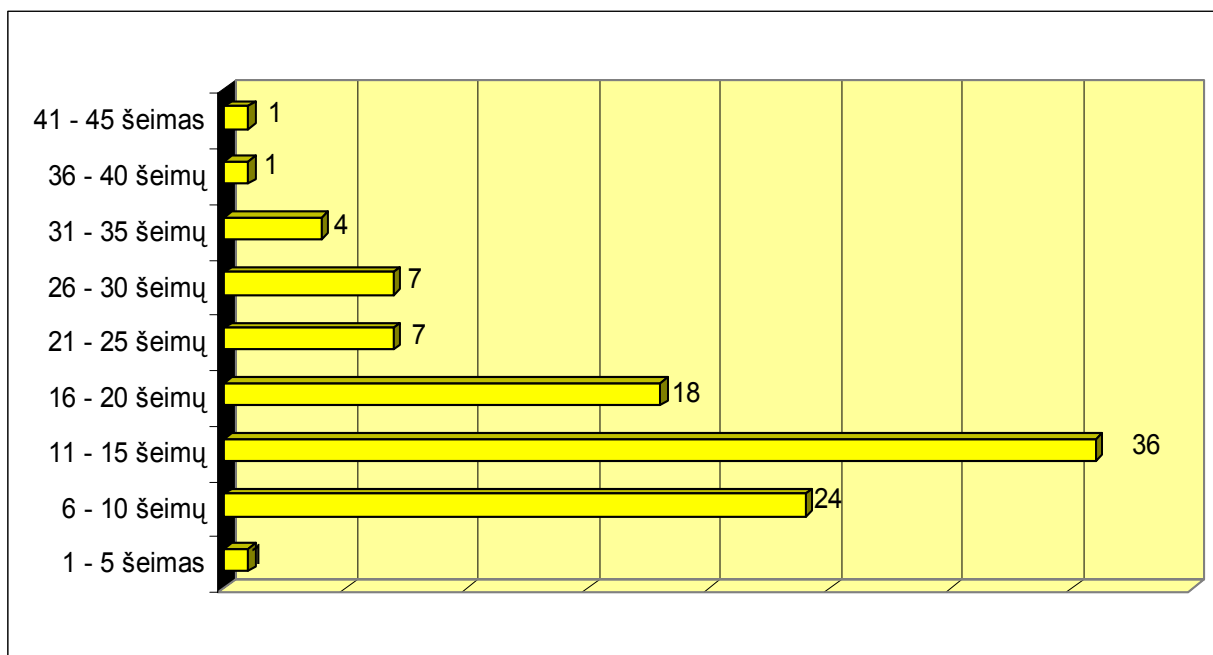

3 pav. Respondentų socialinio darbo stažas, %

35% socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, darbo stažas iki dviejų metų. Iki vieno metų darbo stažą turi 26% respondentų. 17% socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, darbo stažas daugiau nei du metai, tokie duomenys gauti, nes šie respondentai dirbo socialinį darbą ir iki 2007 metų. Galima daryti prielaidą, kad dauguma socialinių darbuotojų turi mažą darbo patirtį darbui su rizikos grupės šeimomis.

4.2.2. Rizikos grupės šeimų sandara

Socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, buvo klausama, kiek jie aptarnauja rizikos grupės šeimų. Aptarnaujamų šeimų skaičius įvairus: yra socialinių darbuotojų, kurie aptarnauja iki 5 šeimų, yra ir aptarnaujančių iki 45 rizikos grupės šeimų. (žr. 4 pav.)

4 pav. Aptarnaujamų rizikos grupės šeimų skaičius, %

Dažniausiai (36%) socialiniai darbuotojai aptarnauja po 11 – 15 šeimų. Retai pasitaiko (1%), kad socialinis darbuotojas aptarnautų iki 5 šeimų, taip pat kad aptarnautų labai daug šeimų 36 – 40 ar 41 – 45. 2007 m. savivaldybėse įsteigti 556 socialinių darbuotojų etatai, siekiant stiprinti socialinį darbą su rizikos grupės šeimomis. Didžioji dauguma įdarbintų socialinių darbuotojų dirba kaimo vietovėse (Gecevičiūtė, Knyzienė, Šidlauskienė, 2008). Lietuvoje yra 551 seniūnija, taigi kiekvienai seniūnijai vidutiniškai tenka po vieną etatą. Kiekvienas socialinis darbuotojas aptarnauja skirtingą rizikos grupės šeimų skaičių, nes įvairiose seniūnijose šių šeimų skaičius yra nevienodas. Vienas socialinis darbuotojas negali aptarnauti daug šeimų, nes kaimo vietovėse atstumai tarp šeimų yra pakankamai dideli, o transporto priemonės socialiniams darbuotojams nėra skiriamos. Didelis rizikos grupės šeimų skaičius tenkantis vienam socialiniam darbuotojui neužtikrintų kokybiško ir visapusiško paslaugų teikimo.

Vaikų skaičius rizikos grupės šeimose pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Vaikų skaičius rizikos grupės šeimose, %

Vaikų skaičius	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
1 – 2 vaikai	21	19	48	12	-
2 – 3 vaikai	18	60	19	3	-
3 – 4 vaikai	34	45	19	2	-
4 ir daugiau vaikų	24	40	24	10	2

Apibendrinus respondentų atsakymus, apie vaikų skaičių rizikos grupės šeimose paaiškėjo, kad rizikos grupės šeimose dažniausiai (60%) auga 2 – 3 vaikai. 45% respondentų teigia, kad šiose šeimose 3 – 4 vaikai auga dažnai, kad šeimoje dažnai auga 4 ir daugiau vaikų nurodė 40% respondentų. Kad vienas ar du vaikai šiose šeimose auga retai nurodė 48% respondentų. Tad galima patvirtinti visuomenėje vyraujančią nuomonę, kad rizikos grupės šeimos dažnai yra daugiavaikės šeimos.

Siekiant, išsiaiškinti kokia yra vyraujanti rizikos grupės šeimų forma, socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, buvo prašoma nurodyti, kokia šeimos forma būdinga rizikos grupės šeimai. Apibendrinti rezultatai pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė. Rizikos grupės šeimas sudaro, %

Šeimos formos	Labai dažnai	Dažnai	Retai	Labai retai	Niekada
Sutuoktiniai ir vaikai	12	40	40	8	-
Vyras, moteris ir vaikai (nesusituokę)	46	44	5	5	-
Nepilna šeima po skyrybų	14	35	31	16	4
Antroji santuoka	5	23	46	17	9
Vienos motinos šeima	18	40	28	8	6
Vieno tėvo šeima	-	2	22	49	27
Bevaikės šeimos	-	-	9	24	67

Tyrimo rezultatai parodė, kad labai dažnai rizikos grupės šeimas sudaro vyras, moteris ir vaikai (nesusituokę) taip nurodė 46% respondentų, o dažnai (44% respondentų). Šiandieninėje visuomenėje vis daugėja šeimų, kurios nėra pagrįstos santuoka. Kai kurios šeimos taip gyvena, kad gautų didesnes socialines pašalpas. Rizikos grupės šeimų motinos retai (taip teigia 46% respondentų) įformina ir antrąją santuoką. 40% respondentų teigia, kad dažna šeimos forma yra vienos motinos šeima, o rizikos grupės šeimų, kurios būtų vieno tėvo šeima pasitaiko labai retai (taip nurodė 49% respondentų). Literatūroje vienu iš socialinės rizikos veiksnių yra išskiriamas

socialinis demografinis kriterijus t. y. vieno ar abiejų tėvų nebuvimas, pakartotinė santuoka, svetimas vaikas šeimoje. Taigi, tradicinės šeimos nebuvimas įtakoja rizikos grupės šeimų atsiradimą. Į rizikos grupės šeimų sąrašus kaip teigia 67% respondentų niekada nepatenka arba labai retai patenka (24% respondentų) bevaikės šeimos.

4.2.3. Šeimos funkcijų vykdymas rizikos grupės šeimose

Aštuntame anketos klausime buvo pateiktos pagrindinės šeimos funkcijos, socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, buvo prašoma įvertinti kaip rizikos grupės šeimoms sekasi vykdyti šeimos funkcijas. Apibendrintas respondentų nuomonių pasiskirstymas pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Rizikos grupės šeimų funkcijų vykdymas, %

Šeimos funkcijos	Puikiai vykdo	Vykdo	Vykdo iš dalies	Nevykdo
Žmonių giminės tęsimo	77	18	5	-
Šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės	1	12	74	13
Šeimos ūkio tvarkymo (ekonominė)	1	5	82	12
Visuomenės kultūros perdavimo bei jos tęsimo	6	1	35	58
Psichosocialinė	1	2	45	52
Jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo	1	5	52	42

Remiantis respondentų apklausos duomenimis galima teigti, kad tik vieną šeimos funkciją - *žmonių giminės tęsimo* - rizikos grupės šeimos vykdo puikiai (77% respondentų) ir 18% respondentų atsakė, kad vykdo. Nei vienas respondentas nepažymėjo, kad žmonių giminės tęsimo funkcijos rizikos grupės šeimos nevykdo. Tai vienintelė šeimos funkcija, kurią rizikos grupės šeimos vykdo, todėl šiose šeimose gimstamumas pakankamai aukštas. Dar kartą pasitvirtina teiginys, kad rizikos grupės šeimoms yra būdinga turėti daugiau nei 2 vaikus.

Šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės funkcija vykdoma iš dalies, taip mano 74% respondentų. *Šeimos ūkio tvarkymo (ekonominė)* funkcija taip pat vykdoma tik iš dalies, taip mano 82% socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis. Socialinės darbuotojos lankosi rizikos grupės šeimų namuose, vertina šeimų gyvenimo sąlygas.

Visuomenės kultūros perdavimo bei jos tęsimo funkcija taip pat neįgyvendinama, net 58% respondentų teigia, kad ši šeimos funkcija yra nevykdoma. Tai, kad ši funkcija vykdoma iš dalies pasisakė 35% respondentų. Rizikos grupės šeimos neperduoda savo vaikams šalies tradicijų, vertybių, todėl kyla rizika, kad rizikos grupių šeimų vaikai sukūrę savo šeimas nemokės tinkamai vadovautis tradicijomis, vertybėmis, jas perduoti savo vaikams.

52% apklaustų socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis teigia, kad šios šeimos nevykdo *psichosocialinės* šeimos funkcijos, o 45% respondentų nurodė, kad ši funkcija vykdoma tik iš dalies. Kad *jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo* funkciją rizikos grupės šeimos įgyvendina tik iš dalies nurodė 52% respondentų, o 42% socialinių darbuotojų mano, kad ši funkcija nevykdoma visai.

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad daugumą šeimos funkcijų rizikos grupės šeimos vykdo tik iš dalies arba visiškai jų nevykdo. Analizuojant tyrimo rezultatus pastebėta, kad viena socialinė darbuotoja, dirbanti su rizikos grupės šeimomis, pildydama anketos klausimą „Kaip rizikos grupės šeimos vykdo šeimos funkcijas?“ pažymėjo, kad visas šeimos funkcijas rizikos grupės šeimos vykdo puikiai. Tuomet kyla klausimas, ką ši socialinė darbuotoja laiko rizikos grupės šeima?

Išanalizavus respondentų atsakymus į klausimą, kas rizikos grupės šeimoms trukdo gerai vykdyti šeimos funkcijas? gauti rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Veiksniai, trukdantys gerai vykdyti šeimos funkcijas, %

Veiksniai, trukdantys gerai vykdyti šeimos funkcijas	Labai trukdo	Trukdo	Iš dalies trukdo	Visai netrukdo
Visuomenės abejingumas	5	24	52	19
Netinkamas tėvo (motinos) elgesys	72	25	3	-
Aplinkinių neigiamas požiūris	9	34	45	12
Nesugebėjimas gyventi kitaip	69	30	1	-
Pagalbos įstaigų trūkumas	7	26	54	13
Lėšų stygius	23	46	29	2
Nenoras gyventi kitaip	78	16	5	1
Per didelė šeima	2	23	50	25
Specialistų paramos trūkumas	1	24	58	17
Piniginės paramos trūkumas	6	26	45	23

Kaip labiausiai trukdančius vykdyti šeimos funkcijas veiksnius socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, išskyrė šiuos: netinkamas tėvo (motinos) elgesys (72% respondentų), nesugebėjimas gyventi kitaip (69% respondentų), nenoras gyventi kitaip (78%

respondentų). Visi šie veiksniai tiesiogiai susiję su pačia šeima, tėvų elgesiu, pasirinktu netinkamu gyvenimo būdu. Tėvai pasirinkę netinkamą gyvenimo būdą ne tik kad nenori jo pakeisti, bet ir nemoka gyventi kitaip, pvz.: negali gyventi be alkoholio, neieško darbo, o jei jį susiranda, tai nesistengia jo išsaugoti. Trukdančiu veiksmu vykdyti šeimos funkcijas buvo išskirta ir lėšų stygių, taip manė 46% respondentų. Ne visoms rizikos grupės šeimoms lėšų atsiradimas padėtų gyventi neasocialų gyvenimą, jie turimus pinigus panaudotų ne gyvenimo sąlygų gerinimui, o išleistų juos alkoholiui, kitoms psichiką veikiančioms medžiagoms įsigyti.

Iš dalies trukdančiais veiksniais, vykdyti šeimos funkcijas respondentai nurodė: visuomenės abejingumas (52% respondentų), aplinkinių neigiamas požiūris (45% respondentų), pagalbos įstaigų trūkumas (54% respondentų), per didelė šeima (50% respondentų), specialistų paramos trūkumas (58% respondentų), piniginės paramos trūkumas (45% respondentų). Per didelė šeima gali tik iš dalies įtakoti šeimos funkcijų įgyvendinimą. Gausią šeimą tėvams yra sunkiau aprūpinti finansiškai, tačiau tai ne prielaida tapti šeima rizikos grupės šeima. Kiti veiksniai taip pat nėra tokie svarbūs šeimai, kad jie įtakotų netinkamo gyvenimo būdo pasirinkimą.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, nurodė kokius veiksniai galėtų padėti sėkmingiau vykdyti šeimos funkcijas. Šie duomenys pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė. Veiksniai, padedantys vykdyti šeimos funkcijas, %

Veiksniai, padedantys vykdyti šeimos funkcijas	Labai padėtų	Padėtų	Iš dalies padėtų	Nepadėtų
Šeimos pastangos atlikti tėviškas, motiniškas pareigas	86	10	2	2
Darbo turėjimas, galimybė užsidirbti	55	29	13	3
Aplinkinių žmonių parama	16	29	54	1
Finansavimas	6	28	48	18
Socialinės paramos ir ugdymo centras	20	41	34	5
Socialiniai darbuotojai	19	57	24	-

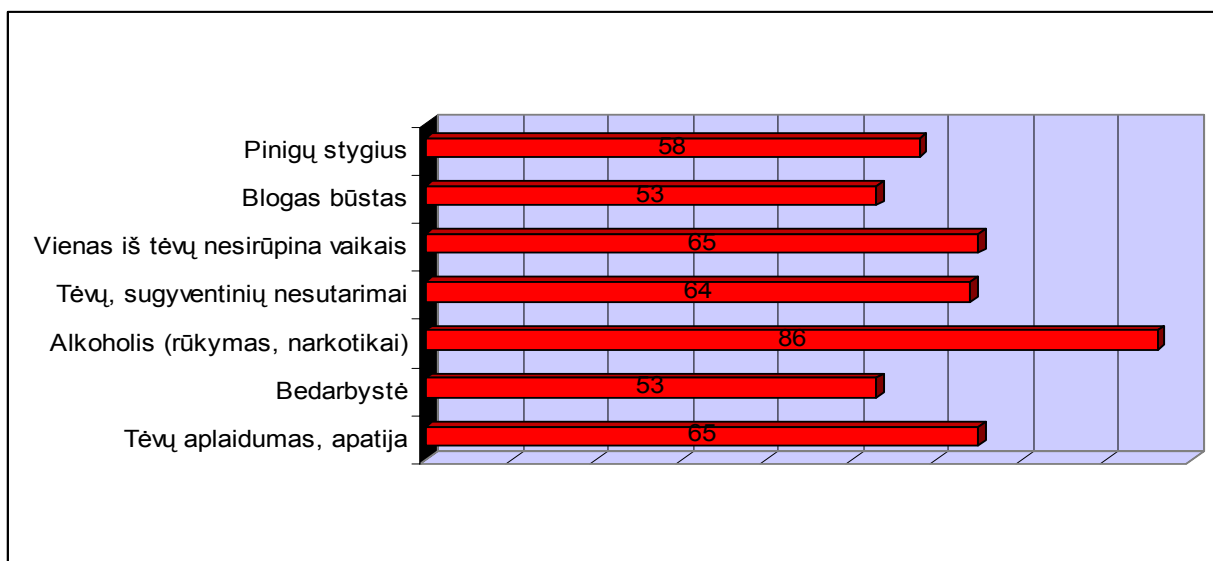
Respondentų nuomone, labiausiai šeimos funkcijas padėtų vykdyti šeimos pastangos atlikti tėviškas ir motiniškas pareigas, šį veiksnių pasirinko 86% socialinių darbuotojų. Rizikos grupės šeimų tėvai neatlieka savo motiniškų ir tėviškų pareigų, todėl nevykdo šeimos funkcijų, o tai įtakoja ir vaiko teisių šeimoje neįgyvendinimą. Šeimos funkcijų vykdymui taip pat labai padėtų darbo turėjimas, galimybė užsidirbti, taip mano 55% respondentų. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis suvokia, kad jų pagalba rizikos grupės šeimai padėtų

vykdyti šeimos funkcijas, todėl 19% respondentų teigia, kad socialiniai darbuotojai labai padėtų vykdyti šeimos funkcijas, 57% respondentų teigia, kad socialiniai darbuotojai padėtų, o 24% respondentų mano, kad socialinis darbuotojas padėtų šeimai funkcijas vykdyti iš dalies. Socialinis darbuotojas, rizikos grupės šeimos tėvams, galėtų padėti suteikdamas žinių kaip auginti, prižiūrėti vaikus, kaip spręsti iškilusius neaiškumus, problemas bei įveikti krizes ir t. t.

Apibendrinat tyrimo rezultatus, gautus analizuojant šeimos funkcijų vykdymą rizikos grupės šeimose, galima teigti, kad šios šeimos vykdo tik giminės tęsimo funkciją. Kitų šeimos funkcijų įgyvendinimą trukdančiais veiksniais nurodoma tėvų nenoras ir nesugebėjimas gyventi kitaip, netinkamas pačio tėvo (motinos) elgesys. Respondentų nuomone, šeimos įgyvendinimą šeimoje pagerintų tik pačios šeimos pastangos atlikti tėviškas, motiniškas pareigas.

4.2.4. Problemos su kuriomis susiduria rizikos grupės šeimos

Tyrimo duomenų analizė atskleidė problemas su kuriomis labai dažnai susiduria rizikos grupės šeimos. (žr. 5 pav.)

5 pav. Problemos su kuriomis dažniausiai susiduria rizikos grupės šeima, %

Net 86% respondentai mano, kad aktualiausia problema rizikos grupės šeimose yra besaikis alkoholio (rūkymo, narkotikų) vartojimas. Manau, tai ne tik rizikos grupės šeimų problema, tai ir visuomenėje plačiai paplitusi problema. Galima teigti, kad alkoholis, psichotropinių medžiagų vartojimas daugeliu atvejų ir įtakoja tapimą rizikos grupės šeima. Literatūroje pateiktuose rizikos grupės šeimų apibrėžimuose, vienu iš rizikos šeimos bruožų, yra akcentuojama piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis. Anot G. Kondrotaitės (2006), socialinės rizikos šeimose, kuriose girtaujama, auga apie 63% visų

socialinės rizikos šeimose augančių vaikų. Tokiose šeimose tėvai nesirūpina savo vaikais, o gaunamas pašalpas praleidžia alkoholiui išsigyti.

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis teigia, kad šioms šeimoms būdingos ir šios problemos: tėvų aplaidumas, apatija (65%), bedarbystė (53%), tėvų, sutuoktinių, sugyventinių nesutarimai (64%), vienas iš tėvų nesirūpina vaikais (65%), blogas būstas (53%), pinigų stygius (58%). Rizikos grupės šeimų tėvų problemos neretai yra susijusios su pačiais tėvais, jų pasirinktu gyvenimo būdu. Tėvai neturi motyvacijos ieškoti darbo, užsidirbti ir pagerinti savo šeimos gyvenimo sąlygas. Šeimose dažni konfliktai, tėvai vienas kitą kaltina dėl tokio jų gyvenimo, tačiau nei vienas nebando keisti savo elgesio. Visos šios problemos neigiamai veikia vaikus, jų savijautą namuose, mokykloje.

Siekiant išsiaiškinti, su kokiomis problemomis susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų namuose bei mokykloje, respondentų buvo prašoma nurodyti problemos aktualumą. Problemos su kuriomis vaikais susiduria namuose pateiktos 6 lentelėje.

6 lentelė. Problemos su kuriomis susiduria rizikos grupės vaikai namuose, %

Problemos	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Nesusiduria
Neturi namuose gerų sąlygų mokytis ir ilsėtis	74	25	1	-
Vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus	35	41	20	4
Yra žeminami, naudojamas smurtas prieš juos namuose	17	45	37	1
Netinkamos šeimos vertybės	57	36	5	2
Pinigų stygius	55	36	9	-
Tėvai veja vaikus iš namų	4	11	75	10

Respondentų nuomone, vaikai labai dažnai (74%) namuose neturi gerų sąlygų mokytis ir ilsėtis. Taip yra todėl, kad tėvai namuose girtauja, vaikai neturi savo kambario, stalo kur galėtų ruošti namų darbus. Jei tėvų „linksmybės“ trunka iki vėlumos, vaikai į mokyklą eina nepailsėję. Kaip teigia 41% respondentų, vaikai rizikos grupės šeimose dažnai turi dirbti už tėvus ūkio, namų ruošos darbus. Daug žalos vaiko raidai turi ir netinkamos šeimos vertybės, kurios yra labai dažnos (57% respondentų) rizikos šeimose. Anot 75% respondentų, vaikai kartais yra tėvų vejami iš namų, tačiau kaip teigia respondentai, pasitaiko ir tokių atvejų, kad vaikai veja tėvus iš namų.

Anketoje buvo palikta vieta, kad patys socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, nurodytų daugiau problemų, su kuriomis susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų. Buvo nurodytos šios problemos: vaikams trūksta tėvų supratimo, dėmesio, meilės; vaikai

patiria nuolatinę baimę; tėvų tinginystė ir abejingumas viskam; antisanitarinės sąlygos, kurios kenkia vaiko sveikatai; vaikams trūksta maisto produktų, atitinkančių augančio organizmo poreikius; netinkamas auklėjimas; nėra sąlygų nei tinkamam fiziniam, nei emociniam vaikų vystymuisi; socialinių įgūdžių stoka. Taigi, tėvai neužtikrina net pačių elementariausių vaiko teisių šeimoje, tokių kaip: teisė į visapusišką ugdymą (si), gyvenimo sąlygas, kurios leistų vystytis fiziškai, protiška, dvasiškai, doroviškai ir socialiai, apsaugą nuo smurto, pažeminimų, per sunkaus darbo ir kt.

Vaikai augdami rizikos grupės šeimose namuose patiria daugybę problemų, kurios įtakoje ir problemų atsiradimą mokykloje. Respondentų nuomonė apie problemas, su kuriomis susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų mokykloje, pateikiama 7 lentelėje.

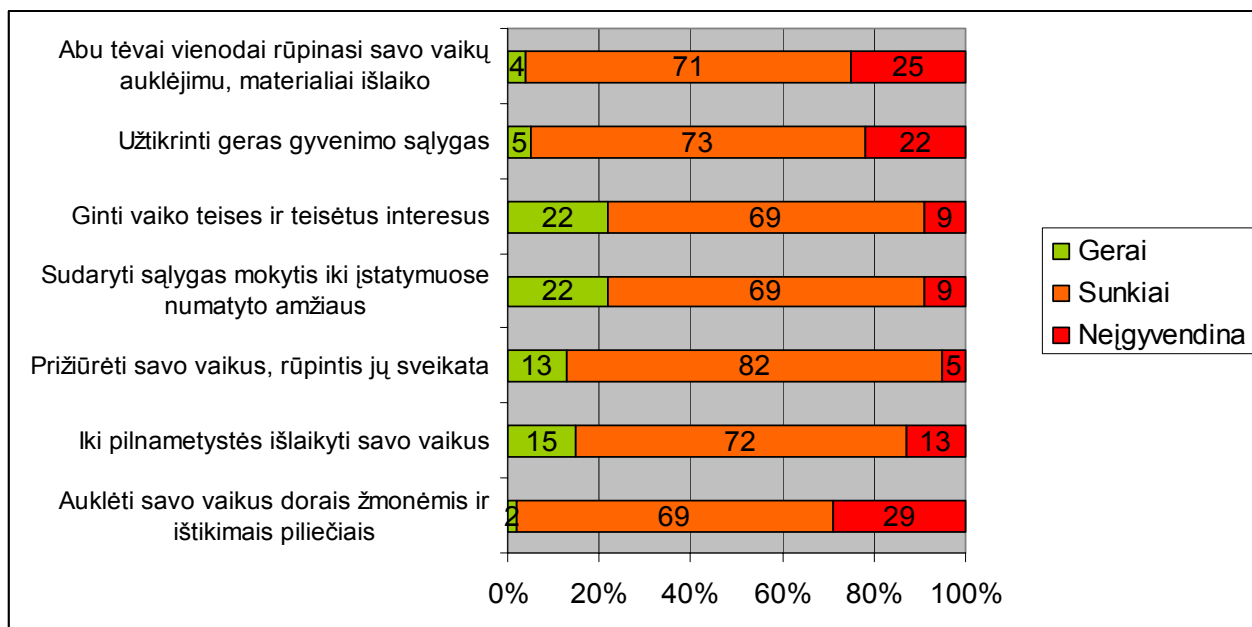
7 lentelė. Problemos su kuriomis susiduria rizikos grupės vaikai mokykloje, %

Problemos	Labai dažnai	Dažnai	Kartais	Nesusiduria
Neturi reikiamų mokymosi priemonių	25	46	28	1
Nenauja, neskalbta apranga, avalynė	38	45	17	-
Higieninių įgūdžių stoka	54	31	15	-
Patyčios mokykloje	26	40	32	2
Neturi pinigų maistui, ekskursijoms	31	47	22	-
Negali dalyvauti užklasinėje veikloje	16	39	43	2

Kaip teigia 54% respondentų, mokykloje labai dažnai pastebima, kad vaikams iš rizikos grupės šeimų trūksta higieninių įgūdžių. Vaikai į mokyklą ateina nesiprausę, nesusišukavę plaukų, todėl galima teigti, kad tėvai neužtikrina vaikams teisės sveikai vystytis. 46% apklaustųjų nurodė, kad šie vaikai dažnai neturi reikiamų mokymosi priemonių. Vaikų apranga ir avalynė dažnai neskalbta, nenauja (45% respondentų), neturi pinigų maistui, ekskursijoms. Dėl šių ir kitų kylančių problemų mokiniai dažnai patiria patyčias mokykloje (40% apklaustųjų). Vaikai iš rizikos grupės šeimų ne visada gali dalyvauti ir užklasinėje veikloje, ypač jei ji yra mokama. Kaip teigia apklausti socialiai darbuotojai, vaikai dėl tėvų girtavimo neišsimiega, namuose neruošia namų darbų, mokykloje nesimoko, nes jie neturi motyvacijos. Dauguma vaikų jaučia socialinę atskirtį. Problemų gausa, su kuriomis susiduria vaikai mokykloje, dar kartą įrodo, kad rizikos grupės šeimose vaikų teisės yra neįgyvendinamos (tėvai nesirūpina vaiku, jo gebėjimų ugdymu ir t. t.).

4.2.5. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje

Siekiant išsiaiškinti, kaip tėvai įgyvendina vaiko teises šeimoje socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, buvo klausama kaip tėvai vykdo savo teises ir pareigas. Gauti rezultatai pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. Tėvų vykdomos teisės ir pareigos šeimoje, %

Apibendrinus tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad rizikos grupės šeimų tėvai negeba vykdyti savo teisių ir pareigų labai gerai. Remiantis lentelės duomenimis, galima teigti, kad visas savo teises ir pareigas rizikos grupės tėvai vykdo sunkiai. Kaip teigia 82% respondentų, sunkiausiai tėvams sekasi prižiūrėti savo vaikus bei rūpintis jų sveikata. Šių šeimų vaikai dažnai į mokyklą eina neišsimiegoję, neparuošę namų darbų, nesiprausę, purvinais drabužiais, neturėdami mokymosi priemonių. Šių šeimų tėvai dažnai girtauja, neturi žinių kaip prižiūrėti, rūpintis savo vaikais. Kadangi rizikos grupės šeimos dažnai būna nepilnos, šeimoje auga kelių tėvų vaikai, todėl tėvams sunkiai (71%) sekasi abiem vienodai rūpintis savo vaikų auklėjimu, materialiai išlaikyti. Iš to išplaukia, kad jiems taip pat yra sunku užtikrinti ir geras gyvenimo sąlygas (73%), iki pilnametystės išlaikyti savo vaikus (72%). 29% respondentų teigia, kad tėvai neįgyvendina savo pareigos auklėti vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais. Rizikos grupės tėvai dažnai patys elgiasi netinkamai, o juk vaikai mokosi elgesio būdų stebėdami savo tėvus.

Kaip rizikos grupės tėvai įgyvendina vaiko teises šeimoje socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, nuomonė pateikta 8 lentelėje.

8 lentelė. Vaiko teisių įgyvendinimas rizikos grupės šeimoje, %

Vaiko teisės šeimoje	Labai gerai	Gerai	Sunkiai	Neįgyvendina
Apsaugotas nuo įvairių smurto formų	-	9	84	7
Aprūpintas maistu	1	33	65	1
Aprūpintas drabužiais	-	30	68	2
Gali mokytis	-	41	58	1
Turi galimybę pasirinkti laisvalaikio formas	1	17	68	14
Apsaugotas nuo darbo, kenkiančio jo sveikatai	1	31	40	28
Apsaugotas nuo narkotinių priemonių vartojimo	-	11	63	26
Nėra žiauriai ir skaudžiai skriaudžiamas	3	45	40	12

Remiantis respondentų apklausos duomenimis, galima teigti, kad labai mažai šeimų įgyvendina vaiko teisės šeimoje labai gerai. Rizikos grupės šeimoje vaikai nėra apsaugoti nuo įvairių smurto formų, net 84% respondentų mano, kad tėvams sunkiai sekasi apsaugoti savo vaikus nuo įvairaus smurto formų. Vaikai šeimoje patiria ne tik fizinį, bet ir psichologinį smurtą. Tik 33% vaikų šeimoje yra gerai aprūpinti maistu, mokykloje rizikos grupės šeimų vaikai tai pat gauna nemokamą maitinimą. Kiek sudėtingesnė situacija vaikams būna savaitgaliais, atostogų metu, kuomet jiems nereikia eiti į mokyklą. Tėvams sunkiai sekasi vaikus aprūpinti drabužiais, net 68% respondentų teigia, kad vaikai neaprūpinti drabužiais, jų drabužiai dažnai netvarkingi, nešvarūs.

Tyrimo duomenimis rizikos šeimos nesudaro savo vaikams sąlygų mokytis, 58% socialinių darbuotojų nurodo, kad vaikai neturi galimybės mokytis. Vaikai dažnai į mokyklą ateina neišsimiegoję, nes namuose iki paryčių vyksta pasilinksminimai, neturi kur ruošti pamokų, niekas nesidomi jų mokymusi. Daugumai (68%) vaikų yra ribotos galimybės pasirinkti laisvalaikio formas, tai įtakoje pinigų stygius, nepaisymas vaiko norų. Kai kuriose šeimose vaikai turi už tėvus dirbti namų ruošos, ūkio darbus ir todėl neturi laiko savo laisvalaikiui.

Kai kuriose rizikos grupės šeimose yra aktuali alkoholio, narkotikų problema, šios šeimos neapsaugo savo vaikų nuo narkotinių priemonių vartojimo. Kaip teigia, socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, dažnoje šeimoje yra taip, kad paaugę vaikai kartu su tėvais rūko, geria, o paskui dar įsivelia ir į muštynes. 63% respondentų nurodė, kad vaikai nėra apsaugoti nuo narkotinių medžiagų vartojimo.

Daugiau nei pusė (52%) vaikų iš rizikos šeimų yra žiauriai ir skriaudžiai mušami. Socialiniai darbuotojai teigia, kad nustatyti smurto šeimoje atvejus labai sudėtinga, nes niekas

nepraneša apie mušamus vaikus, arba informuoja po kurio laiko, kai jau nebelieka jokių smurto žymių.

Remiantis apklaustųjų nuomone galima teigti, kad rizikos grupės šeimų tėvai neįgyvendina šių pamatinių vaiko teisių šeimoje: teisės gyventi ir vystytis (neapsaugo vaiko nuo įvairių smurto formų, narkotinių priemonių prieinamumo, neaprūpina maistu, drabužiais) bei pagarbos į vaiko pažiūras (nesudaromos galimybės pasirinkti laisvalaikio formų).

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, nurodė veiksnius, kurie trukdo tėvams įgyvendinti vaikų teises šeimoje. Visi apklaustųjų rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. Veiksniai, trukdantys rizikos grupės šeimų tėvams įgyvendinti vaiko teises šeimoje, %

Veiksniai, trukdantys įgyvendinti vaikų teises šeimoje	Labai trukdo	Trukdo	Trukdo iš dalies	Netrukdo
Tėvams yra svarbesnių dalykų nei vaikai	66	28	5	1
Daug vaikų šeimoje	9	30	45	16
Nepilna šeima (nėra vieno iš tėvų)	18	47	35	-
Neturi kur gyventi	28	50	22	-
Skurdi butas	38	44	15	3
Neturi tinkamo šeimos gyvenimo pavyzdžio	57	24	19	-
Įstatymų spragos	13	17	54	16

Respondentai kaip labiausiai trukdantį veiksni (66%), siekiant įgyvendinti vaiko teises šeimoje išskyrė tai, kad tėvams yra svarbesnių dalykų nei vaikai. Rizikos grupės šeimų tėvai teikia pirmenybę ne vaikams, jų vystymuisi, sveikatai, o alkoholiui, kitoms psichotropinėms medžiagoms, laisvam gyvenimui ir t. t.

45% apklaustųjų nurodė, kad didesnis vaikų skaičius šeimoje, iš dalies trukdo įgyvendinti vaiko teises šeimoje. Daugiavaikei šeimai šiandieninėje visuomenėje nėra lengva išgyventi, tačiau tai neturėtų įtakoti vaiko teisių užtikrinimo šeimoje. Kaip teigia 47% apklaustųjų, nepilna šeima (nėra vieno iš tėvų) gali būti veiksmiu trukdančiu įgyvendinti vaiko teises šeimoje. Vienam tėvui ar motinai, pasirūpinti keletu vaikų ir įgyvendinti jų teises šeimoje yra pakankamai sunkus uždavinys, ypač jei tėvas ar motina nedirba.

Jei šeima neturi kur gyventi, tai įtakoja vaiko teisių įgyvendinimą. Vaikas neturi ne tik vietos kur ruošti pamokas, bet ir kur miegoti. Būsto neturėjimą, kaip trukdantį veiksni įgyvendinti vaiko teises nurodė 50% apklaustųjų. Skurdi butas taip pat turi daug įtakos vaiko

teisių įgyvendinimui. Skurdi butis tiesiogiai įtakoja vaiko aprūpinimą maistu, drabužiais. Jei šeima neturi kur gyventi tai ir jų butis būna skurdi, šie veiksniai susiję vienas su kitu.

Vienu labiausiai trukdančiu veiksniu įgyvendinti vaiko teises šeimoje 57% respondentų nurodė, neturėjimą tinkamo šeimos pavyzdžio. Socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, teigimu yra tokių šeimų kai karta iš kartos jos turi tampa rizikos grupės šeimomis. Vaikai neturėdami tinkamo šeimos pavyzdžio nemoka gyventi kitaip ir toliau kartodami tėvų klaidas gyvena savo socialiai pažeistą šeimyninį gyvenimą. 54% apklaustųjų teigia, kad įstatymų spragos iš dalies trukdo įgyvendinti vaiko teises šeimoje.

Respondentai papildomai nurodė veiksnių, kurie trukdo rizikos grupės šeimų tėvams įgyvendinti vaiko teises šeimoje. Veiksniai, trukdantys įgyvendinti vaiko teises šeimoje: tėvai nepripažįsta turintys problemų; tėvams labai trūksta socialinių įgūdžių, spręsti iškilusioms vaikų problemoms; visuomenės abejingumas, atsiribojimas; įvairios paramos ir pašalpos, kuriomis realiai ne padedama, bet dar daugiau skatinama nedirbti, o laukti kada kas ką duos.

Pearson koreliacinė analizė atskleidė, kad egzistuoja statistiškai patikimi (teigiami/neigiami) ryšiai tarp šeimos funkcijų, tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimo, vaikų iš rizikos grupės šeimų problemų namuose ir mokykloje ir kitų veiksnių. Duomenys pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė. Šeimos funkcijų vykdymas ir rizikos šeimų tėvų teisių ir pareigų vykdymas

1.		Jaunosios kartos ugdymas bei socializavimas	p
	Psichosocialinė	0,705**	0,000
	Auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais	0,362**	0,001
2.		Šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės	
	Jaunosios kartos ugdymas bei socializavimas	0,570**	0,000
	Šeimos ūkio tvarkymo (ekonominė)	0,524**	0,000
	Auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais	0,368**	0,001

Lentelėje matome, kad jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo funkcija statistiškai reikšmingai teigiamai koreliuoja su psichosocialinės funkcijos vykdymu ($r = 0,705$, $p \leq 0,000$) bei su tėvų pareiga auklėti vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais vykdymu ($r = 0,362$; $p \leq 0,001$). Jeigu tėvai negeba ugdyti savo vaikų, jų ruošti savarankiškam gyvenimui, tai galima

teigti, kad tarp tėvų ir vaikų nėra tinkamų socialinių ir emocinių ryšių. Jaunosios kartos ugdymo funkcija tiesiogiai yra susijusi su tėvų pareiga auklėti savo vaikus, jei nevykdoma viena, tai nukenčia ir kitos įgyvendinimas.

Šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės funkcijos vykdymas (nevykdymas) patikimai teigiamai koreliuoja su jaunosios kartos ugdymu bei socializavimu ($r = 0,570, p \leq 0,000$), šeimos ūkio tvarkymo funkcija ($r = 0,524, p \leq 0,000$) ir su pareiga auklėti vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais ($r = 0,368, p \leq 0,001$). Šeimos funkcijos yra susijusios viena su kita, jei šeima nevykdo vienos funkcijos, tai dažnai ji turi įtakos ir kitų funkcijų vykdymui, pvz.: jei šeima nevykdo šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės funkcijos, tai tikėtina, kad nevykdys ir jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo funkcijos. Jei tėvams sunkiai sekasi vykdyti šeimos funkcijas, tai ir savo pareigą – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais tėvams įgyvendinti yra sunku.

Veiksnių, trukdančių įgyvendinti šeimos funkcijas ir vaiko teises šeimoje koreliacija pavaizduota 11 lentelėje.

11 lentelė. Veiksniai, trukdantys įgyvendinti šeimos funkcijas ir veiksniai trukdantys įgyvendinti vaiko teises šeimoje

1.		Visuomenės abejingumas	p
	Aplinkinių neigiamas požiūris	0,548**	0,000
2.		Pagalbos įstaigų trūkumas	0,000
	Specialistų paramos trūkumas	0,576**	0,000
3.		Nenoras gyventi kitaip	
	Nesugebėjimas gyventi kitaip	0,327**	0,003
	Neturi tinkamo šeimos gyvenimo pavyzdžio	0,324**	0,003
4.		Lėšų stygius	
	Piniginės paramos trūkumas	0,431**	0,000
	Pagalbos įstaigų trūkumas	0,307**	0,005
5.		Įstatymų spragos	
	Skurdi butis	0,369**	0,001
	Daug vaikų šeimoje	0,355**	0,001
	Nepilna šeima (nėra vieno iš tėvų)	0,307**	0,005

Matome, kad visuomenės abejingumas patikimai teigiamai koreliuoja su aplinkinių neigiamu požiūriu ($r = 0,548, p \leq 0,000$). Tyrimo duomenys atskleidė, kad visuomenės abejingumas ir aplinkinių neigiamas požiūris neigiamai veikia vaiko teisių pažeidimų išaiškinimą. Aplinkiniai dažnai nepraneša institucijoms apie vaiko teisių pažeidimo atvejus. Pagalbos įstaigų trūkumas koreliuoja su specialistų trūkumu ($r = 0,576, p \leq 0,000$). Pagalbos

įstaigų trūkumas tiesiogiai įtakoje specialistų paramos trūkumą. Nenoras gyventi kitaip teigiamai koreliuoja su nesugebėjimu gyventi kitaip ($r = 0,327, p \leq 0,003$) ir su tinkamo pavyzdžio neturėjimu ($r = 0,324, p \leq 0,003$). Taigi, galima daryti prielaidą, jei šeima nenori gyventi kitaip, ji to galbūt ir nesugeba daryti, taip pat neturi tinkamo pavyzdžio, kaip gyventi kitaip. Lėšų stygius susijęs su pinigines paramos trūkumu ($r = 0,431, p \leq 0,000$) bei su pagalbos įstaigų trūkumu ($r = 0,307, p \leq 0,005$). Rizikos grupės šeimoms dažnai trūksta lėšų, bet patys jų užsidirbti jie nenori, o laukia kol gaus pinigines paramas ar kitokią paramą iš pagalbos įstaigų. Kai kurie socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, teigė, kad pinigines paramos tik dar labiau skatina šeimas nieko nedirbti, o laukti kol jiems kas nors padės. Įstatymų spragos koreliuoja su skurdžia buitimi ($r = 0,369, p \leq 0,001$), daugiavaikės šeimos statusu ($r = 0,355, p \leq 0,001$) ir su nepilnos šeimos statusu ($r = 0,368, p \leq 0,005$). Įstatymų spragos neigiamai veikia daugiavaikės šeimas ir nepilnas šeimas. Šioms šeimoms reikalinga lankstesnė įstatymų sistema, nes daugiavaikėse šeimose tėvams yra sunkiau išlaikyti gausią šeimą, o nepilnoje šeimoje vienam iš tėvų tenka rūpintis vaikais ir uždirbti pinigų pragyvenimui.

Rizikos grupės šeimos vaikų problemų namuose ir mokykloje koreliacija pavaizduota 12 lentelėje.

12 lentelė. Problemos namuose ir mokykloje, su kuriomis susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimos

1.		Neturi namuose gerų sąlygų mokytis ir ilsėtis	p
	Vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus	0,570**	0,000
	Netinkamos šeimos vertybės	0,502**	0,000
	Nenauja, neskalbta apranga, avalynė	0,428**	0,000
2.		Vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus	
	Yra žeminami naudojamas smurtas prieš juos	0,560**	0,000
	Nenauja, neskalbta apranga, avalynė	0,481**	0,000
3.		Nenauja, neskalbta apranga, avalynė	
	Neturi reikiamų mokymosi priemonių	0,599**	0,000
4.		Higieninių igūdžių stoka	
	Nenauja, neskalbta apranga, avalynė	0,741**	0,000
	Neturi namuose gerų sąlygų mokytis ir ilsėtis	0,495**	0,000

Vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus	0,470**	0,000
Neturi reikiamų mokymosi priemonių	0,450**	0,000

Remiantis lentelės duomenimis galima teigti, kad neturėjimas tinkamų išsėjimosi, mokymosi sąlygų namuose patikimai teigiamai koreliuoja su vaikų darbu namuose ($r = 0,570$, $p \leq 0,000$), netinkamomis šeimos vertybėmis ($r = 0,502$, $p \leq 0,000$) bei nenauja, nešvaria avalyne bei apranga ($r = 0,428$, $p \leq 0,000$). Vaikai iš rizikos grupės šeimų dažnai susiduria ne su viena problema, bet su keletu problemų iš karto. Jei vaikas namuose neturi tinkamų gyvenimo sąlygų, tai dažnai jis turi ir už tėvus dirbti įvairius darbus, nes tėvams yra svarbesnių dalykų nei jų vaikas. Tėvai ne tik nesudaro tinkamų sąlygų vaikui namuose, bet ir neaprūpina švaria, tvarkinga apranga, avalyne.

Vaikų būtinybė dirbti už tėvus ūkio darbus teigiamai koreliuoja su žeminimu, smurto panaudojimu prieš juos ($r = 0,560$, $p \leq 0,000$) bei su nenaujos avalynės, aprangos turėjimu ($r = 0,481$, $p \leq 0,000$). Rizikos grupės šeimose vaikai patys kovoja už savo gyvenimą, rūpinasi vienas kitu, o iš tėvų jie susilaukia tik pažeminimų ir smurto protrūkių. Nenaujos, neskaltos aprangos turėjimas koreliuoja su reikiamų mokymosi priemonių neturėjimu ($r = 0,599$, $p \leq 0,000$). Dažnai tėvai vaikų neaprūpina ne tik būtiniaisiais daiktais (rūbais, avalyne), bet ir mokymuisi reikalingomis priemonėmis (nenuperka pratybų sąsiuvinį, rašymo priemonių, sportinės aprangos ir kt.).

Higieninių įgūdžių stoka koreliuoja su nenauja, neskaltu avalyne ir apranga ($r = 0,741$, $p \leq 0,000$), neturi gerų mokymosi sąlygų namuose ($r = 0,495$, $p \leq 0,000$), vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus ($r = 0,470$, $p \leq 0,000$), neturi reikiamų mokymosi priemonių ($r = 0,450$, $p \leq 0,000$). Rizikos grupės šeimų tėvai netenkina vaiko fizinių ir psichinių poreikių, dėl to kyla grėsmė vaiko pilnaverčiam vystymuisi ir funkcionavimui.

Apibendrinant galima teigti, kad rizikos grupės šeimų tėvai nevykdydami šeimos funkcijų bei savo teisių ir pareigų kartu neįgyvendina ir vaiko teisių šeimoje. Atlikus Pearson koreliacinę analizę paaiškėjo, kad veiksniai trukdantys vykdyti šeimos funkcijas teigiamai koreliuoja su veiksniais trukdančiais įgyvendinti vaiko teises šeimoje. Taigi, jei šeima nevykdo šeimos funkcijų tai tikėtina, kad ji neįgyvendina ir vaiko teisių šeimoje.

Išvados

1. Vaiko teisių šeimoje įgyvendinimas garantuoja vaiko interesų bei fiziologinių, saugumo, meilės ir kt. poreikių patenkinimą, reikalingų darniam asmenybės vystymuisi. Analizuojant rizikos grupės šeimas literatūroje akcentuojamos netinkamos sąlygos vaiko asmenybės raidai.
2. Socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis, teikia socialinę, psichologinę pagalbą, siekia padėti šeimai sėkmingai vykdyti šeimos funkcijas, tėvų teises bei pareigas. Vaiko teisių gynimas šeimoje, apsauga nuo neigiamų veiksnių, kurie trikdo jo visapusišką vystymąsi yra vienas iš svarbiausių socialinių darbuotojų tikslų.
3. Tyrimu išsiaiškinta pagrindinės rizikos grupės šeimų problemos: vienas iš tėvų arba abu tėvai piktnaudžiauja alkoholiu ar kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis, dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę, seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams. Šių šeimų vaikai neturi namuose gerų sąlygų mokymuisi ir poilsiui. Tėvai vaikams perduoda netinkamas šeimos vertybes, neformuoja higieninių įgūdžių.
4. Atlikus tyrimą nustatyta, kad rizikos grupės šeimos puikiai vykdo tik žmonių giminės tęsimo funkciją. Kitų šeimos funkcijų nevykdymas neužtikrina vaiko teisių įgyvendinimo (tėvai nevykdo pareigos auklėti savo vaikus dorais piliečiais, neužtikrina gerų gyvenimo sąlygų, nesirūpina savo vaikų auklėjimu bei sveikata).
5. Respondentų teigimu, rizikos grupės šeimų tėvai neįgyvendina šių pamatinių vaiko teisių šeimoje:
 - teisės gyventi ir vystytis (neapsaugo vaiko nuo įvairių smurto formų, narkotinių priemonių prieinamumo, neaprūpina maistu, drabužiais);
 - pagarbos ir vaiko pažiūras (nesudaromos galimybės pasirinkti laisvalaikio formų).
6. Socialinių darbuotojų požiūriu, šeimos funkcijas ir vaiko teises šeimoje įgyvendinti trukdo šie veiksniai: tėvams yra svarbesnių dalykų nei vaikai, vaikai neturi tinkamo šeimos gyvenimo pavyzdžio, skurdi butas, neturėjimas kur gyventi. Dauguma šių veiksnių, trukdančių vykdyti šeimos funkcijas bei vaiko teises šeimoje, priklauso nuo pačių tėvų pasirinkto gyvenimo būdo, elgsenos.

Rekomendacijos

Išanalizavus literatūros šaltinius bei atlikus tyrimo analizę, pateikiamos tokios rekomendacijos:

- ✚ siekti, kad su rizikos grupės šeima dirbtų ne tik vienas socialinis darbuotojas, bet grupė specialistų (psichologas, sveikatos priežiūros specialistas, pedagogai ir kt.);
- ✚ socialinis darbuotojas turi ne perimti rizikos grupės tėvų pareigas, o įgalinti tėvus atlikti tėviškas, motiniškas pareigas;
- ✚ reiktų nustatyti aptarnaujamų šeimų skaičių vienam socialiniam darbuotojui, nes aptarnaujant daug šeimų sunku joms visoms užtikrinti kokybiškas paslaugas;
- ✚ skatinti dienos centrų kūrimąsi kaimo vietovėse. Veikla šiuose centruose vaikams iš rizikos grupės šeimų padėtų efektyviau socializuotis visuomenėje;
- ✚ sukurti efektyvesnę darbo su šeima sistemą, kurios pagalba būtų kontroliuojama kaip tėvai išleidžia vaikui skirtus pinigus;
- ✚ siekiant efektyvesnio paslaugų teikimo sudaryti geresnes susisiekimo (transporto) su rizikos grupės šeima sąlygas.

Literatūros sąrašas

1. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.
2. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija: vadovėlis aukšt. m-klų stud. – Vilnius: Jošara, 1997.
3. Bikulčius J. Šeimyninio gyvenimo darba ir jos išsaugojimo paslaptys. – Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1995.
4. Bitinas B. Ugdymo tyrimo metodologija. – Vilnius: Jošara, 1998.
5. Children, social science, and the law / edited by Bette L. Bottoms, Margaret Bull Kovera, Bradley D. McAuliff. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002.
6. Černeckienė J. Socialinė pedagogika. – Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2007.
7. Deveikienė D. Socialinis darbas su nedarniomis šeimomis: problemos ir perspektyvos: magistro darbas. – Edukologija – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004. – 166p. - http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2004~D_20040609_103203-57278/DS.005.0.01.ETD, prisijungimo laikas: 2008-04-12.
8. Gecevičiūtė A., Knyzienė T., Šidlauskienė A. Socialinė parama // Socialinis pranešimas 2007 – 2008. – Vilnius: Lodvila, 2008.
9. Guščinskienė J., Kondrotaitė G. Socialinės rizikos šeimų problemos: Pagėgių savivaldybės atvejo studija // Socialinis darbas. 2006, Nr. 4(2) P. 15-24.
10. Hamilton C., Perry A. Family law in Europe. – London: Butterworths, 2002.
11. Johnson L. C. Socialinio darbo praktika / bendrasis požiūris. – Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2001.
12. Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. – Vilnius: Agora, 2003.
13. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
14. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika // Filosofija, sociologija. 2002, Nr. (3) P. 43-48.
15. Kairienė B. Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje // Socialinis darbas. 2007, Nr. 6(2) P. 43-49.
16. Kondrotaitė G. Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. Filosofija. Sociologija. 2006, Nr. (4) P. 55-60.
17. Kviesskienė G. Pozityvioji socializacija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.

18. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2003.
19. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. – Kaunas: Technologija, 1997.
20. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. – Kaunas: Technologija, 2003.
21. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.
22. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 88 – 3208.
23. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014.
24. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17 – 589.
25. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
26. Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodeksas. Vilnius: Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija, 1998.
27. Liobikienė N. T. Krizių intervencija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.
28. Miškinis K. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas: Aušra, 2003.
29. Navaitis G., Gibavičiūtė E. Vaiko teisių šeimoje pažeidimai: situacijos analizė // Socialinis darbas. 2003, Nr. 1(3) P. 50-57.
30. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
31. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. - Vilnius: Adomo Jakšto spaustuvė, 2000.
32. Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas (tarptautinis projektas) / A.A. Kozlovas ir kt. – Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija, 2007.
33. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207 “Dėl darbo su socialinės rizikos grupės šeimomis metodinių rekomendacijų“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 9-254.
34. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 127 „Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacinių reikalavimų ir atestacinės tvarkos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 101-4521.
35. Stark R. Sociology. – Belmont (Calif.): Thomson/Wadsworth, 2007.
36. Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42 (34) P. 12-18.
37. Šimonis M., Januškienė, J. Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos, 2001, Nr. 4 (34) P. 63-84.
38. Uzdila J. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. – Vilnius: Academia, 1993.
39. Vaiko, tėvų, pedagogų teisės, pareigos ir atsakomybė. - Vilnius: Efrata, 2007.
40. Vaiko teisių apsaugos kontrolės institucijos.- Vilnius: Adomo Jakšto spaustuvė, 2001.
41. Vaiko teisių apsauga – valstybės rūpestis // Žmogaus teisių žinios. 2002, Nr.6. P. 5

42. Vaiko teisių kontrolieriaus veiklos ataskaita 2002 01 01-2002 12 31 // <http://vaikams.lts.lt/informaciniai/ataskaita20030519.doc>; prisijungimo laikas 2008-02-12.
43. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. – Vilnius: Vaiko teisių informavimo centras, 2002.
44. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai: vadovėlis magistrantams, doktorantams, pedagogams, studentams. – Vilnius: Egalda, 1995.
45. Vaitkevičius J. Šeima, kaip socialinio tyrimo objektas. Socialinis ugdymas (I). – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 1999.
46. Valstybinė šeimos politikos koncepcija // Valstybės žinios. 2008, Nr. 69 - 2624.
47. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. – Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2005.
48. Žmogaus teisės Lietuvoje: padėties įvertinimas. – Vilnius: Petro osetas, 2002.

Santrauka

Šiandien dar daug vaikų patiria smurtą, nepriteklių, jaučiasi nesaugūs. Vaiko teisių ir teisėtų interesų kartais nepaiso net ir artimiausi vaikams žmonės - tėvai. Šeima nesirūpinanti vaiko fiziniu, protiniu, dvasiniu, doroviniu vystymusi bei saugumu vadinama rizikos grupės šeima. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų pateiktais duomenimis 2007 m. pabaigoje socialinės rizikos šeimų apskaitoje iš viso buvo 11958 socialinės rizikos šeimos ir jose augo 27881 vaikas (Gecevičiūtė, Knyzienė, Šidlauskienė, 2008). Rizikos grupės šeimoms įveikti krizines situacijas ar iškilusias problemas padeda socialiniai darbuotojai, dirbantys su rizikos grupės šeimomis. Siekiant stiprinti socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, 2007 m. savivaldybėse įsteigti 556 socialinių darbuotojų etatai. (Gecevičiūtė, Knyzienė, Šidlauskienė, 2008).

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti vaiko teisių įgyvendinimo šeimoje reikšmę vaiko asmenybei.
2. Aptarti socialinio darbo ypatumus, dirbant su rizikos grupės šeima.
3. Išsiaiškinti rizikos grupės šeimų pagrindines problemas.
4. Atskleisti šeimos funkcijų bei tėvų teisių ir pareigų vykdymą rizikos grupės šeimose.
5. Atskleisti kokios vaiko teisės rizikos grupės šeimoje neįgyvendinamos.
6. Išsiaiškinti kokie veiksniai trukdo įgyvendinti šeimos funkcijas ir vaiko teises rizikos grupės šeimoje.

Teorinėje darbo dalyje aptariamos tokios temos kaip: vaiko samprata, vaiko teisės šeimoje, šeima, jos funkcijos bei padėtis šiandieninėje Lietuvoje, tėvų (globėjų, rūpintojų) teisės, pareigos, rizikos grupės šeima, socialinių darbuotojų veikla, teikiant paramą rizikos grupės šeimoms.

Pateikiamos svarbiausios išvados:

- atlikus tyrimą nustatyta, kad rizikos grupės šeimos puikiai vykdo tik žmonių giminės tęsimo funkciją. Kitų šeimos funkcijų nevykdymas neužtikrina vaiko teisių įgyvendinimo;

- respondentų teigimu, rizikos grupės šeimų tėvai neįgyvendina šių pamatinių vaiko teisių šeimoje: teisės gyventi ir vystytis (neapsaugo vaiko nuo įvairių smurto formų, narkotinių priemonių prieinamumo, neaprūpina maistu, drabužiais); pagarbos į vaiko pažiūras (nesudaromos galimybės pasirinkti laisvalaikio formų);

- socialinių darbuotojų požiūriu, šeimos funkcijas trukdo vykdyti netinkamas tėvo (motinos) elgesys, jų nesugebėjimas ir nenorėjimas gyventi kitaip. Vaiko teises įgyvendinti

šeimoje trukdo šie veiksniai: tėvams yra svarbesnių dalykų nei vaikai, neturi tinkamo šeimos gyvenimo pavyzdžio, skurdi butis, neturėjimas kur gyventi. Dauguma šių veiksnių, trukdančių vykdyti šeimos funkcijas bei vaiko teises šeimoje, priklauso nuo pačių tėvų pasirinkto gyvenimo būdo, elgsenos.

Summary

Today, many children suffer violence, deprivation, feel unsafe. The child's legal rights and interests are sometimes ignored and even the people closest to the children - parents. The child has the right to have such living conditions, which requires his physical, mental, spiritual, moral and social development. Children, care for their health, moral and spiritual development, maintain them, favoring a comprehensive and sustainable development conditions, that they would prepare to live independently in society - in particular, are parents to. It is the parents have the greatest obligation to care for children, explain to them the rights, while at the same recall and of the responsibilities. But practice shows that the part of parents do not know how to protect children's rights and legitimate interests, while others - the forgotten, as parents, the duties.

The purpose of the study - to find out the social workers who work with risk groups to the families, the child's rights approach to the implementation of the family.

Objectives:

1. Analyze the rights of the child to the family of the child's personality.
2. Discuss social work, working with groups at risk of the family.
3. To clarify the risk group families, the main problems.
4. Disclosure of family functions, and parental rights and obligations risk group of families.
5. Reveal what the child's rights groups at risk of the family persists.
6. Find and compare what factors impede the implementation of family functions and children's rights groups at risk of the family.

The theoretical work deals with the topics such as: the child's conception, the child's right to the family, the family and its functions, and the situation in Lithuania today, the parents (guardian) the rights, responsibilities, risk family, the social workers' activities, providing support to the risk group for families.

Key findings.

- The study found that the risk of family group performs well only in the continuation of the human family function. Other family features a complete failure to do disturb the functioning of the family in society and not the child's rights;
- Of the respondents, the risk group of families, the parents fail to implement these fundamental rights of the child the family: the right to survival and development, respect for the child's views;
- In terms of social workers, family functions jeopardizes the wrong father (mother's) behavior, their inability and unwillingness to live differently. Children's rights in the family hampered by such factors as: the parents are the most important things than children who do

not have the proper family life such as poverty of life, freedom to live where. Most of these factors could be involved in his family functions and rights of the child's family, depend on the parents' lifestyle choice behavior.

PRIEDAI

Anketa

Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Edukacinės veiklos katedros magistrantė atlieka tyrimą, siekdama atskleisti socialinių darbuotojų, dirbančių su rizikos grupės šeimomis, požiūrį į vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti, kaip socialiniai darbuotojai vertina vaiko teisių įgyvendinimo galimybes, rizikos grupės šeimose.

Apklauskos duomenys bus naudojami tik apibendrinti statistinei analizei, todėl konfidencialumą garantuojame.

Jums tinkantį atsakymą pažymėkite

Kilus klausimams, kreiptis į anketą Jums pateikusį žmogų.

Iš anksto dėkojame už nuoširdžius atsakymus.

Anketą parengė Mykolo Romerio universiteto magistrantė Vitalija Makštutienė

1. Jūsų lytis: moteris vyras
2. Jūsų amžius (*įrašykite metų skaičių*).....
3. Jūsų išsilavinimas (*įrašykite*).....
4. Socialinio darbo stažas (*įrašykite*).....
5. Kiek rizikos grupės šeimų Jūs aptarnaujate? (*įrašykite*).....
6. Kiek šiose šeimose dažniausiai auga vaikų?

<i>Vaikų skaičius</i>	<i>Labai dažnai</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Retai</i>	<i>Labai retai</i>	<i>Niekada</i>
1-2					
2-3					
3-4					
4 ir daugiau					

7. Rizikos grupės šeimas sudaro:

<i>Šeimos formos</i>	<i>Labai dažnai</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Retai</i>	<i>Labai retai</i>	<i>Niekada</i>
Sutuoktiniai ir vaikai					
Vyras, moteris ir vaikai					

(nesusituokę)					
Nepilna šeima po skyrybų					
Antroji santuoka					
Vienos motinos šeima					
Vieno tėvo šeima					
Bevaikės šeimos					

8. Įvertinkite, kaip rizikos grupės šeimos vykdo šeimos funkcijas?

<i>Šeimos funkcijos</i>	<i>Puikiai vykdo</i>	<i>Vykdo</i>	<i>Vykdyti iš dalies</i>	<i>Nevykdo</i>
Žmonių giminės tęsimas				
Šeimos narių gyvenimo organizavimo, tarpusavio paramos ir kontrolės				
Šeimos ūkio tvarkymo (ekonominė)				
Visuomenės kultūros perdavimo bei jos tęsimas				
Psichosocialinė				
Jaunosios kartos ugdymo bei socializavimo				

9. Kaip Jūs manote, kas rizikos grupės šeimoms trukdo gerai vykdyti šeimos funkcijas?

<i>Veiksniai, trukdantys gerai vykdyti šeimos funkcijas</i>	<i>Labai trukdo</i>	<i>Trukdo</i>	<i>Iš dalies trukdo</i>	<i>Visai netrukdo</i>
Visuomenės abejingumas				
Netinkamas tėvo (motinos) elgesys				
Aplinkinių neigiamas požiūris				
Nesugebėjimas gyventi kitaip				
Pagalbos įstaigų trūkumas				
Lėšų stygius				
Nenoras gyventi kitaip				
Per didelė šeima				
Specialistų paramos trūkumas				
Piniginės paramos trūkumas				

10. Kaip manote, kas galėtų padėti rizikos grupės šeimai vykdyti šeimos funkcijas?

<i>Veiksniai, padedantys vykdyti šeimos funkcijas</i>	<i>Labai padėtų</i>	<i>Padėtų</i>	<i>Iš dalies padėtų</i>	<i>Nepadėtų</i>
Šeimos pastangos atlikti tėviškas, motiniškas pareigas				
Darbo turėjimas, galimybė užsidirbti				
Aplinkinių žmonių parama				

Finansavimas				
Socialinės paramos ir ugdymo centras				
Socialiniai darbuotojai				

11. Jūsų nuomone, su kokiais problemomis dažniausiai susiduria rizikos grupės šeima?

<i>Galimos šeimos problemos</i>	<i>Labai dažnai</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Kartais</i>	<i>Nesusiduria</i>
Pinigų stygius				
Blogas būstas				
Vienas iš tėvų nesirūpina vaikais				
Tėvų, sutuoktinių, sugyventinių nesutarimai				
Alkoholis (rūkymas, narkotikai)				
Vaikų elgesio problemos				
Vaikų mokymosi sunkumai				
Tėvų nusikalstamumas				
Bedarbystė				
Tėvų aplaidumas, apatija				
Menkas šeimos narių tarpusavio dėmesys				

12. Su kokiais problemomis namuose dažniausiai susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų?

<i>Problemos</i>	<i>Labai dažnai</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Kartais</i>	<i>Nesusiduria</i>
Neturi namuose gerų sąlygų mokytis ir ilsėtis				
Vaikai už tėvus turi dirbti ūkio darbus				
Yra žeminami, naudojamas smurtas prieš juos namuose				
Netinkamos šeimos vertybės				
Pinigų stygius				
Tėvai veja vaikus iš namų				
Kita (<i>įrašykite</i>).....				

13. Su kokiais problemomis mokykloje dažniausiai susiduria vaikai iš rizikos grupės šeimų?

<i>Problemos</i>	<i>Labai dažnai</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Kartais</i>	<i>Nesusiduria</i>
Neturi reikiamų mokymosi priemonių				
Nenauja, neskalbta apranga, avalynė				
Higieninių igūdžių stoka				
Patyčios mokykloje				
Neturi pinigų maistui, ekskursijoms				
Negali dalyvauti užklasinėje veikloje				
Kita (<i>įrašykite</i>).....				

14. Kaip rizikos grupės šeimų tėvai vykdo savo teises ir pareigas?

<i>Teisės ir pareigos</i>	<i>Labai gerai</i>	<i>Gerai</i>	<i>Sunkiai</i>	<i>Neįgyvendina</i>
Auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais				
Iki pilnametystės išlaikyti savo vaikus				
Prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata				
Sudaryti sąlygas mokytis iki įstatymuose numatyto amžiaus				
Ginti vaiko teises ir teisėtus interesus				
Užtikrinti geras gyvenimo sąlygas				
Abu tėvai vienodai rūpinasi savo vaikų auklėjimu, materialiai išlaiko				

15. Kaip rizikos grupės šeimų tėvai įgyvendina vaiko teises šeimoje?

<i>Vaiko teisės šeimoje</i>	<i>Labai gerai</i>	<i>Gerai</i>	<i>Sunkiai</i>	<i>Neįgyvendina</i>
Apsaugotas nuo įvairių smurto formų				
Aprūpintas maistu				
Aprūpintas drabužiais				
Gali mokytis				
Turi galimybę pasirinkti laisvalaikio formas				
Apsaugotas nuo darbo, kenkiančio jo sveikatai				
Apsaugotas nuo narkotinių priemonių vartojimo				
Nėra žiauriai ir skaudžiai skriaudžiamas				

16. Kaip manote, kiek šie veiksniai trukdo rizikos grupės šeimų tėvams įgyvendinti vaiko teises šeimoje?

<i>Veiksniai, trukdantys įgyvendinti vaikų teises šeimoje</i>	<i>Labai trukdo</i>	<i>Trukdo</i>	<i>Trukdo dalies iš</i>	<i>Netrukdo</i>
Tėvams yra svarbesnių dalykų nei vaikai				
Daug vaikų šeimoje				
Nepilna šeima (nėra vieno iš tėvų)				
Neturi kur gyventi				
Skurdi butis				
Neturi tinkamo šeimos gyvenimo pavyzdžio				
Įstatymų spragos				
Kita(<i>įrašykite</i>).....				

A č i ū u ž s u g a i š t a l a i k a .

